

Vrije Universiteit Brussel

De leefsituatie van alleenstaande allochtone en autochtone vrouwen in Vlaanderen en Brussel

Eindverhandeling tot master in de agogische wetenschappen
Student: Mara Le Sage
Promotor: Prof. Dr. De Metsenaere
Organisatie: Nederlandstalige Vrouwenraad
Academiejaar: 2008-2009

WETENSCHAPSwinkel
Brussel

De leefsituatie van alleenstaande allochtone en autochtone vrouwen in Vlaanderen en Brussel

Eindwerk voorgelegd voor het behalen van de graad van Master in de Agogische wetenschappen door

Le Sage Mara

Academiejaar 2008-2009

Promotor: Prof. Dr. De Metsenaere

Aantal woorden: 12 922

Samenvatting

Vrije Universiteit Brussel
Faculteit Psychologie en Educatiewetenschappen
Vakgroep Agogiek

Richting: Sociale agogiek

Naam: Le Sage Mara

Titel eindverhandeling & promotor:

De leefsituatie van alleenstaande allochtone en autochtone vrouwen in Vlaanderen en Brussel

Professor De Metsenaere

Samenvatting:

Deze meesterproef heeft plaats gevonden op aanvraag van de Nederlandstalige Vrouwenraad, in samenwerking met de wetenschapswinkel. Aan de hand van twaalf semi-gestructureerde interviews en bijhorende biografische vragenlijsten wilden we volgende onderzoeksvragen beantwoorden: hoe beleven alleenstaande allochtone en autochtone vrouwen in Vlaanderen hun leefsituatie, meer bepaald op het vlak van arbeidsmarktpositie en leefkwaliteit? Welke invloed oefent het al dan niet hebben van kinderen hierop uit? Welke rol speelt etniciteit? Welke problemen ervaren ze daarbij? Hoe gaan ze met die problemen om? In totaal werden drie autochtonen, één Italiaanse, één Turkse en één Marokkaanse single met of zonder kinderen bevroegd. De meeste reeds uitgevoerde onderzoeken brengen de positie van alleenstaanden in kaart en hebben minder oog voor het belevingsaspect of de percepties van de onderzochten zelf. Wij wilden echter ook achterhalen hoe alleenstaande vrouwen hun situatie ervaren en beleven. De aanwezigheid van kinderen en etniciteit staan gedurende het hele onderzoek centraal. We kiezen voor deze invalshoeken om twee redenen. Enerzijds omdat dit de uitdrukkelijke wens was van de Vrouwenraad. Anderzijds merkten we in de literatuur op dat het frequente indelingscriteria zijn bij de onderzoekspopulatie alleenstaanden. We hebben deze criteria alleen gebruikt om de onderzoekspopulatie af te bakenen. We wilden ook nagaan of er mogelijke verschillen en/of gelijkenissen zijn in de beleving van allochtone en autochtone, kinderloze alleenwonende en alleenstaande moeders. Onze onderzoeksresultaten wijzen op vier kernproblemen: woonkosten, energieprijzen, geïnstitutionaliseerde kinderopvang en tegemoetkomingen voor kinderen van alleenstaanden. Met betrekking tot het belevingsaspect van alleenstaande vrouwen kunnen we besluiten dat ze vaak het gevoel hebben te overleven in plaats van te leven. Daarnaast kunnen ze op weinig begrip rekenen voor hun situatie als ze zich niet als slachtoffer wensen voor te doen en voelen de meesten zich alleen in het leven.

Beknopte inhoud

Vrije Universiteit Brussel
Faculteit Psychologie en Educatiewetenschappen
Vakgroep Agogiek

Richting: Sociale agogiek

Naam: Le Sage Mara

Titel eindverhandeling & promotor:

De leefsituatie van alleenstaande allochtone en autochtone vrouwen in Vlaanderen en Brussel

Professor De Metsenaere

Beknopte inhoud:

Alleenstaande vrouwen bekleden een benadeelde positie in onze maatschappij waar het gezinsdenken aan de basis ligt. Alleenstaande kinderloze vrouwen hebben het iets beter dan alleenstaande moeders omdat zij niet belast worden met verantwoordelijkheden met betrekking tot kinderopvang. Dit neemt niet weg dat beide groepen alleenstaande vrouwen eerder bezig zijn met overleven in plaats van te leven. Hoofdzakelijk worden zowel de singles zonder kinderen als de alleenstaande moeders geconfronteerd met twee problemen. Ten eerste een te hoge woonkost waardoor men er nauwelijks in slaagt een eigen woning aan te schaffen. Ten tweede met moeilijk draagbare energiekosten aangezien men niet kan genieten van de schaalvoordelen. Alleenstaande moeders kampen daarnaast ook nog met twee andere problemen: te weinig betaalbare kinderopvangmogelijkheden en achterstallige alimentatie.

Dankwoord

Allereerst zou ik mijn promotor, professor De Metsenaere, willen bedanken voor alle tijd die ze voor me heeft vrijgemaakt ondanks haar drukke agenda en voor alle energie die ze in deze meesterproef heeft gestoken. Vervolgens zou ik graag de Nederlandstalige Vrouwenraad willen bedanken voor het aanreiken van dit onderwerp en het verzamelen van mijn respondenten. De wetenschapwinkel ben ik dankbaar omdat ze alle formaliteiten heeft geregeld en de administratieve kant op zich heeft genomen.

Graag zou ik ook mijn moeder willen bedanken voor alle moed die ze me insprak en haar luisterend oor. Mijn zusje ben ik zeer dankbaar voor de hulp bij de lay-out van mijn thesis en om altijd voor me klaar te hebben gestaan. Net zoals mijn vriend die me altijd bijstond met goede raad zonder enige verplichting om deze op te volgen. Ik ben hem zeer dankbaar voor het vertrouwen dat hij steeds in me heeft gehad. Zijn moeder zou ik graag willen bedanken voor al haar inzet in het mee zoeken naar respondenten. Tenslotte zou ik mijn medestudenten willen bedanken voor de raad en daad bij twijfels.

Inhoudsopgave

Samenvatting

Beknopte inhoud

Dankwoord

1. Inleiding	5
2. Probleemstelling	6
3. Literatuurstudie	8
3.1 <i>Demografische kenmerken van alleenstaanden</i>	12
3.1.1 Woonplaats	12
3.1.2 Gezinstype	12
3.1.3 Scholingsgraad	12
3.1.4 Arbeidsmarktparticipatie	13
3.1.5 Woningenform	13
3.1.6 Alimentatiegelden	13
3.1.7 Armoederisico	13
3.2 <i>Beleid en initiatieven</i>	14
4. Methodologie	16
4.1 <i>Begripsoperationalisering</i>	17
5. Bespreking	20
5.1 <i>Demografische kenmerken</i>	20
5.2 <i>Alleenstaand ouderschap</i>	21
5.3 <i>Reacties van de omgeving</i>	22
5.4 <i>Combinatie werk -en privéleven</i>	24
5.5 <i>Werksituatie</i>	25
5.6 <i>Vrijetijd en sociale netwerken</i>	27
5.7 <i>Gezondheid</i>	28
5.8 <i>Levensstijl</i>	29
5.9 <i>Toekomstperspectief</i>	30
5.10 <i>Single mannen versus single vrouwen</i>	31
6. Conclusie	32
Bijlagen	35
Bronnen	50

1 Inleiding

Deze meesterproef rond alleenstaande vrouwen en alleenstaande moeders is het resultaat van een samenwerking tussen de Wetenschapswinkel, de Nederlandstalige Vrouwenraad en professor De Metsenaere als promotor. Ze vloeit voort uit een project van de Nederlandstalige Vrouwenraad die ter gelegenheid van het Europees jaar van de Interculturele Dialoog hiervan de communicatie tussen vrouwen, met een focus op singles bevorderen. Samen met een aantal interculturele vrouwenorganisaties en filmmaakster Saddy Choua werden woorden omgezet in beelden via de documentaire *Zina & Mina tales*.

Deze masterscriptie is het wetenschappelijke vervolg. In dit kwalitatief onderzoek schetsen we een beeld van het leven van alleenstaanden, vanuit volgende onderzoeksvragen: *'Hoe beleven alleenstaande allochtone en autochtone vrouwen in Vlaanderen hun leefsituatie, meer bepaald op het vlak van arbeidsmarktpositie en leefkwaliteit? Welke invloed oefent het al dan niet hebben van kinderen hierop uit? Welke rol speelt etniciteit? Welke problemen ervaren ze daarbij? Hoe gaan ze met die problemen om?'*

Aan de hand van twaalf semi-gestructureerde interviews en bijhorende biografische vragenlijsten wilden we deze vragen beantwoorden. In totaal werden drie autochtonen, één Italiaanse, één Turkse en één Marokkaanse single met of zonder kinderen bevroegd.

Tot halfweg vorige eeuw werden ongehuwde vrouwen in de patriarchale samenleving gezien als psychische probleemgevallen (Voorhans, 1995). Ze werden voorgesteld als vrouwen die niet in staat waren om een man te vinden. Tegenwoordig worden ze getekend als vrouwen die geen man willen (Gordon, 1994). In deze stereotiepe beeldvorming wordt de alleenstaande vrouw steeds in relatie gebracht met de man die de norm is, de vrouw is de andere of de afgeleide identiteit (De Beauvoir, 1972, in Gordon, 1994). Tot 1960 werd bij alleenstaande vrouwen nooit gedacht aan een eigen keuze; zij waren 'overgeschoten' (Buunk, 1982 in Elchardus 2001).

Aan de hand van dit onderzoek zal u een beeld krijgen van de alleenstaande vrouw vandaag en in welke mate ze door de maatschappij al dan niet aanvaard wordt. De situatie is niet erg rooskleurig. Deze meesterproef wil daarom, hoe bescheiden ook, een bijdrage leveren. Bijgevolg hebben we ook enkele aandachtspunten met bijhorende aanbevelingen geformuleerd. Zoals Saddy Choua met de documentaire '*Zina & Mina tales*' woorden heeft omgezet in beelden, hopen wij woorden om te kunnen zetten in daden...

2 Probleemstelling

Het gezin is de meest gangbare leefvorm die we onbewust als norm beschouwen. Niettemin waren er in 2005 in Vlaanderen 23,7 % alleenstaande vrouwen, waarvan 15.8% alleenwonende vrouwen en 7.9% alleenstaande moeders met ongehuwde kinderen.¹

De arbeidsmarktparticipatie van alleenstaanden is aanzienlijk lager dan die van mensen uit andere typen huishoudens. Hierbij is er een onderscheid naar sekse: de participatie van alleenstaande vrouwen aan de arbeidsmarkt is lager dan die van alleenstaande mannen. Maar er is evenzeer een verschil tussen alleenstaande vrouwen onderling: vrouwen uit eenpersoonshuishoudens verrichten vaker beroepsarbeid dan alleenstaande moeders (De Vries e.a. 1994). Enkele jaren geleden leefde van de alleenstaande moeders trouwens 55% van een vervangingsinkomen (Elchardus, 2001).

Bovendien zijn alleenstaande moeders gemiddeld lager geschoold en is de gezondheidszorg voor hen minder toegankelijk. Alleenwonende kinderloze vrouwen hebben meestal wel een hogere opleiding genoten, maar ook voor hen blijkt de gezondheidszorg minder toegankelijk. Dit wordt verklaard door een te laag inkomen om hoge en langdurige gezondheidskosten te dragen. Beide groepen schatten hun gezondheid ook negatief in (Elchardus, 2001). Dit is in strijd met artikel 25 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, waarin staat dat één ieder recht heeft op een levenstandaard die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder geneeskundige verzorging...²

Het sociale netwerk van alleenstaande moeders is minder uitgebreid dan dat van alleenwonende kinderloze vrouwen. Al bevordert een netwerk het welbevinden en voorkomt het eenzaamheid, het vergt ook tijd, energie en geld. (Regenmortel, 1992 in De Vries e.a. 1994). Voor de leefbaarheid van de samenleving is het eveneens gunstig dat burgers actief deelnemen aan maatschappelijke processen (De Vries e.a. 1994). Alleenstaande moeders zijn het minst tevreden over hun vrije tijd, welke minder actief ingevuld is (Elchardus e.a. 2001).

Alleenstaanden zijn ook minder tevreden dan personen uit andere huishoudens over het leven dat ze leiden en de financiële- maatschappelijk positie die ze bekleden. Zo heeft 30% van de alleenstaanden soms tot vaak het gevoel dat samenwonenden liever niet met hen omgaan omdat ze beschouwd worden als een bedreiging voor relaties of omdat men afwijkt van het ideaal en daarom afgekeurd wordt (De Vries e.a. 1994). Ook Elchardus (2001) bevestigt het bestaan van onvriendelijke denkbeelden over alleenstaande vrouwen. Het sociaal leven is vooral afgestemd op gezinnen of koppels, waardoor de heersende normen en waarden het zelfbeeld beïnvloeden. De maatschappij beoordeelt, aanvaardt of keurt alleenstaanden ook af op basis van de reden waarom ze alleenstaand zijn (Elchardus, 2001).

In de Turkse en Marokkaanse cultuur is het huwelijk een voorgeschreven norm. Als een vrouw hiervan afwijkt, neemt ze een minderwaardige positie binnen de gemeenschap in omdat ze in haar

¹ Zie bijlage 1 voor de volledige tabel statistieken en uitleg berekening van de cijfers in deze tekst vermeld, afkomstig van de site http://www.statbel.fgov.be/figures/d24_nl.asp, geraadpleegd op 9/04/2008

² Zie bijlage 2 voor volledige uitgeschreven artikel 25 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

levensopdracht faalt. Mannen uit de eigen gemeenschap vallen haar bovendien lastig, omdat er geen echtgenoot is die haar beschermt. Tijdens het huwelijk is het contact met de buitenwereld ook vaak beperkt tot de schoonfamilie. Door de echtscheiding valt dit informeel netwerk meteen weg, waardoor men nog meer een geïsoleerd bestaan lijdt (Welslau en Deven, 2003) (Koelet, 2008).

3 Literatuurstudie

Gezinsvormen en hun evolutie zijn tegenwoordig moeilijker te voorspellen. Er bestaat wel een relatie tussen veranderingen in gezinssamenstelling en de economische positie van huishoudens (Valgaeren, 2007). Maar het percentage van alleenstaande moeders onder de armoedegrens is nauwelijks hoger dan dat van alleenstaande vrouwen. Het risico op armoede is dus eerder gelinkt aan gender dan aan eenouderschap.³ Van alle alleenstaanden is het armoederisico het hoogst bij alleenstaande moeders en vervolgens bij alleenstaande vrouwen.⁴

De toename van het aandeel alleenstaanden in de maatschappij wordt toegeschreven aan de individualiseringstendens vanaf de jaren zestig (De Vries, Van Dijck en Kuiper, 1994). Ook Elchardus (2001) vindt het de hoofdoorzaak van het toenemend aantal alleenstaanden, maar vult dit aan met de emancipatie van de vrouw. Het merendeel van alleenstaande ouders jonger dan 50 jaar is ooit gehuwd geweest of heeft ongehuwd samengewoond. Het alleenstaand ouderschap is daarom bijna nooit een bewuste of vrijwillige keuze (Lodewijckx, 2001) (Cantillon e.a. 2003).

In zowel de Turkse als de Marokkaanse gemeenschap wordt er veel waarde gehecht aan het huwelijk als een religieuze plicht waarlangs men status verwerft (Welsau & Deven, 2003). Toch neemt ook daar het jonge alleenstaande vrouwen toe zonder kinderen, maar wel gescheiden. Daarenboven doet er zich hier ook een mentaliteitsverandering voor doordat gescheiden moeders geen uitzondering meer vormen. Al nemen stigmatisering en vooroordelen af, blijft het huwelijk nog het ideaal (Eldering & Borm, 1996).

Er zijn drie redenen voor de overgrote aanwezigheid van vrouwen in de groep alleenstaande ouders. Het fenomeen van bewust ongehuwde moeders kent geen mannelijke tegenhanger. Bij een (echt)scheiding blijven kinderen vaker bij de moeder dan bij de vader. Alleenstaande vaders gaan ook sneller over tot een nieuw huwelijk of samenwonenrelatie in vergelijking met alleenstaande vrouwen. In vergelijking met andere Europese landen lijkt in België het verschil tussen vrouwen met en zonder kinderen wel kleiner wat opnieuw samenwonen of huwen betreft. Op de leeftijd van 35 jaar woont 53% van de alleenstaande vrouwen na een (echt)scheiding opnieuw samen met een partner. Bij alleenstaande moeders is dit 49% (Valgaeren, 2007, p.35).

Elk huishouden heeft interne en externe taken. De interne taken zijn de zorgtaken betreffende het huishoudelijk werk (onderhoud en administratief) en de persoonlijke verzorging. Indien er kinderen zijn, komt daar ook kindzorg bij. Externe taken zijn betaalde arbeid, sociale contacten onderhouden, sociale activiteiten... De uitvoering van de interne taken is een belangrijke voorwaarde voor het kunnen verrichten van externe taken. Deze worden hoofdzakelijk uitgevoerd door de volwassenen van het gezin (Van Gelder, 1987 in De Vries e.a. 1994). Bij éénpersoons- en éénoudergezinnen ligt de verantwoordelijkheid voor beide taaksoorten bij slechts één volwassene, zodat alle druk alleen gedragen wordt. Dit zorgt enerzijds voor een fysieke last, maar ook voor een psychische belasting. Wanneer men met twee is, heeft men dubbel zoveel inkomen en dubbel zoveel tijd om hetzelfde te doen. Voor elk huishouden geldt ook dat de realisatie van de dagelijkse taken afhankelijk is van het beschikbare geld en tijd. Dit hangt logischerwijs af van de vorm en hoeveelheid betaald werk dat men verricht (Van Gelder,

³ Platform voor Eenoudergezinnen 2007, Federaal Memorandum 2007, (niet gepubliceerde weergave) p. 2

⁴ Platform voor Eenoudergezinnen 2007, *Dossier 2003-2006*, (niet gepubliceerde weergave) p. 26

1987 in De Vries e.a. 1994). Zo kan iemand die veel geld verdient, tijd besparen door beroep te doen op huishoudelijke hulp. Hoe meer uren men werkt, hoe meer problemen met huishoudelijke activiteiten. Voor de alleenstaanden met een baan komen de sociale contacten en huishoudelijke verplichtingen hierdoor in conflict (Van Solinge, 1991 in De Vries 1994).

Bijna een vijfde van de werkende alleenstaanden ondervindt problemen door de combinatie werken en alleenstaand zijn. Dit is vooral het geval bij eenoudergezinnen (35%) en minder van toepassing bij eenpersoonshuishoudens (16%). In het algemeen ervaren buitenshuis werkende alleenstaanden problemen met de openingsuren van maatschappelijke diensten (De Vries e.a. 1994, p.ii). Alleenstaande ouders die niet afhankelijk zijn van de bijstand, vermelden minder combinatieproblemen met betrekking tot zorg en werk (60%) (Knijn en van Wel, 2000, p.19). Van de alleenstaande bijstandsmoeders verwacht 37% dat een job zal leiden tot negatieve gevolgen voor de kinderen. Als mogelijke verklaring geeft men het ontbreken van adequate kinderopvang aan (De Vries e.a. 1994, p.ii) (Knijn en van Wel, 2000, p.19). (Knijn en van Wel, 2000, p.19). Vooral de negatieve houding van alleenstaande ouders tegenover kinderopvang is de doorslaggevende belemmering voor het combineren van zorg-en arbeidstaken. Alleenstaande bijstandsmoeders staan veel negatiever tegenover kinderopvang dan niet-bijstandsafhankelijke moeders omdat ze een zeer sterk zorgethos hebben. Niet-afhankelijke bijstandsouders hebben dit minder uitgesproken en bovendien ook minder lichamelijke gezondheidsklachten. Een minder goede gezondheid is ook de belangrijkste reden voor een (gedeeltelijke) vrijstelling van arbeid en het recht op een uitkering. Een sterk zorgethos is meer kenmerkend zijn voor ouders met kleine kinderen van allochtone afkomst of lager opgeleid. Door een samengaan van gezondheidsklachten, gebrek aan steun en opvoedingsstress komen deze vrouwen terecht in een meervoudige probleemsituatie. Voor de meesten is betaald werk trouwens ook niet de hoofdbron van geluk (van Wel & Knijn, 2000).

Bij Marokkaanse en Turkse alleenstaande vrouwen is er daarnaast nog een belangrijke oorzaak die de moeilijke combinatie arbeids-en zorgtaken verklaart. In hun cultuur is er een strikte scheiding tussen mannen- en vrouwentaken. Hierdoor zijn deze vrouwen niet vertrouwd met de samenleving. Doordat ze tijdens hun huwelijk vaak afgezonderd van de buitenwereld leefden en huisvrouw waren, ondervinden ze een enorme taakverzwaring. Door het samengaan van een lage scholing, weinig tot geen werkervaring en een gebrekkige kennis van het Nederlands, ondervinden ze veel moeilijkheden om te participeren aan de arbeidsmarkt en dit te combineren met het gezinsleven (Welslau en Deven, 2003).

Globaal genomen zijn alleenstaande ouders vooral laagopgeleide moeders met meestal weinig werkervaring (Knijn en van Wel, 2000). Mogelijk is de relatie tussen het scholingsniveau van alleenstaande ouders en werkloosheid een schijnrelatie. Alleenstaande ouders zouden 3,5 keer meer kans hebben om werkloos te zijn dan ouders die samenwonen met een partner, ongeacht hun opleidingsniveau (Valgaeren, 2007, p.39).

Hoogopgeleide alleenstaande vrouwen hebben vaker de wens om economisch onafhankelijk te zijn van hun ex-partner en zijn daarom gemotiveerder om zelf een inkomen te verwerven. Ze delen in vergelijking met lager opgeleiden ook vaker de kindercare met de ex-partner omdat het niet wordt ervaren als een bedreiging voor de onafhankelijkheid, maar integendeel als een verademing doordat het meer handelingsmogelijkheden schept (Knijn en van Wel, 2000) (Cantillon e.a., 2003). Toch zijn de

eenoudergezinnen meestal lager geschoold dan het gemiddelde en blijft het aandeel hooggeschoolden beperkt tot slechts één vijfde (Cantillon e.a., 2003).⁵

Alleenstaande ouders vinden drie ondersteuningsbronnen belangrijk: betaalde arbeid, informele zorgkringen en geïnstitutionaliseerde kinderopvang (Knijn en van Wel, 2000). Zowel bij de Turkse als de Marokkaanse alleenstaande moeders zijn ook de oudste kinderen een essentiële ondersteuningspilaar op zowel emotioneel vlak als bij de opvoeding van jongere kinderen. (Welslau & Deven, 2003) (Eldering & Borm, 1996).

De maatschappelijke positie van alleenstaanden wordt hoofdzakelijk bepaald door de vooroordelen in de samenleving (Elchardus, 2001). Alleenstaanden worden door hun omgeving in eerste instantie benaderd als slachtoffer van hun situatie. Als blijkt dat dit niet zo is, kunnen ze nauwelijks op begrip rekenen (Van Dijke & Terpstra, 1991). Wanneer men door de sociale omgeving niet wordt geaccepteerd, kan dit leiden tot een vermindering van levenskansen. Wanneer men als normafwijkend wordt beschouwd en als minderwaardig wordt behandeld, zal de eigenwaarde ook beschadigd worden. Bovendien zijn de gesitigmatiseerden zelf gesocialiseerd geweest met de waarden en normen waarop het stigma gebaseerd is (Schur, 1984 in Van Dijke & Terpstra, 1991). Ook de rechtspositie van de groep alleenstaanden is een weerspiegeling van hun maatschappelijke positie. Deze deze burgers worden benadeeld op vlak van sociale zekerheid en fiscaliteit (Elchardus, 2001).

Meestal houdt de echtscheiding voor zowel Marokkaanse als Turkse moeders een breuk in met het informele netwerk en de eigen gemeenschap. Ze krijgen te kampen met afwijkende reacties, waardoor ze een grote druk ervaren om te bewijzen dat ze geen man nodig hebben. Daarnaast worstelen ze ook met schuld- en minderwaardigheidsgevoelens omdat ze hun huwelijk niet hebben kunnen redden. Zoals al eerder gezegd, is het prestige van een alleenstaande vrouw in beide culturen laag.

Turkse alleenstaande moeders lijden het meeste onder de gemeenschapsdruk en isoleren zich omwille van hardnekkige roddels. Dit zou leiden tot spanning met hun dochters, wiens vrijheden ze inperken uit angst voor afwijzingen (Welslau & Deven, 2003). Marokkaanse alleenstaande moeders wenden zich meer van de eigen gemeenschap af. Zij ervaren bijgevolg minder druk en nemen de Westerse opvoedingswaarden over (Eldering en Borm, 1996).

De Vries (e.a. 1994) vond geen eenduidige aanwijzingen voor een mindere sociale participatie van alleenstaanden. Valgaeren (2007) beweert zelfs dat alleenstaande ouders vaker uit gaan dan ouders die samenwonen met een partner. Maar ook al gaan ze meer uit, zijn ze van mening minder kansen te hebben op vlak van vrijetijd. De sociale participatie van alleenstaanden bemoeilijkt wordt door de dubbele belasting van werk - huishouden en het ontbreken van een partner (De Vries e.a. 1994). Ook Elchardus (2001) legt hier de oorzaak. De meeste alleenstaande ouders waren ooit gehuwd en waren dus met twee om arbeids- en zorgtaken te combineren. In een éénoudergezin draagt men beide verantwoordelijkheden alleen. Voor alleenstaande moeders treedt hierbij ook nog eens een grote financiële kloof op met het verleden omdat ze vaker in grote mate steunden op het inkomen van de partner. Aangezien alleenstaande ouders meer middelen en tijd moeten investeren in de combinatie van

⁵ Zie bijlage 3 voor de tabel met cijfermateriaal

zorg-en arbeidstaken, is het leven voor hen relatief duurder. Maar hierdoor hebben ze ook een minder goed uitgebouwd sociaal netwerk, kunnen ze minder rekenen op informele steun en moeten ze vaker beroep doen op externe voorzieningen, wat geld en tijd kost.

Marokkaanse moeders zijn beter in staat het gezinsbudget te beheren (Eldering & Borm, 2003). Alleenstaande Turkse moeders ervaren meer moeilijkheden met het beheren van het gezinsinkomen (Welslau & Deven, 2003).

Een relatiebreuk heeft bijna altijd ernstigere financiële gevolgen voor de vrouw dan voor de man. In de eerste jaren na hun scheiding zouden vrouwen een inkomensverlies leiden tussen 30 à 40% (Bianchi, 1999; Kalmijn, Broese & van Groenou, 2005; Poortman, 2000; Smock, 1994 in Mortelmans, Swennen & Alofs, 2008, p. 28). Uunk (2004) kwam voor België tot het resultaat van 20% inkomensverlies (Uunk, 2004 in Mortelmans, Swennen & Alofs, 2008, p. 29). Belgische vrouwen zouden er op vijf jaar tijd in slagen de negatieve gevolgen van een echtscheiding op te vangen. Ze hebben wel meer tijd nodig om het inkomensniveau van voor de scheiding te evenaren. De inkomensdaling van de gemiddelde Belgische vrouw is ook iets groter dan de gemiddelde West-Europese vrouw.⁶ Een rechtstreeks nadeel van een scheiding is het verlies van schaalvoordelen (Jansen, 2008). Turkse en Marokkaanse vrouwen zijn doorgaans financieel afhankelijker van hun partner tijdens het huwelijk dan autochtone vrouwen. Hierdoor voelen deze vrouwen veel sterker dan autochtone vrouwen de financiële gevolgen van een echtscheiding (Koelet, 2008).

Er zijn drie bepalende parameters om de situatie van alleenstaanden in kaart te brengen : namelijk de motieven, basishouding en het sociaal netwerk (Elchardus, 2001, p 36). De factor 'motivatie' laat toe om inzicht te krijgen in de oorzaken van het single zijn. Op basis hiervan kan men vier types alleenstaanden onderscheiden: vrijwillig-tijdelijk, vrijwillig-permanent, onvrijwillig-tijdelijk en onvrijwillig-permanent. Dit valt vaak samen met de levensfase waarin men zich bevindt en is dus geen vaststaand gegeven. Wel is het zo dat dertigjarige alleenstaanden een soort crisis-moment beleven omdat de visie over het alleen zijn van tijdelijk naar permanent verschuift. De factor 'basishouding' is de wijze waarop men in staat is om 'alleen zijn' op een positieve manier te ervaren en niet als een bedreiging. Hoe een vrouw haar single-zijn ervaart, heeft invloed op haar leefkwaliteit en meer bepaald op haar zelfbeeld. Het hebben van een partner is niet bepalend voor de mate van geluk. Evenmin als sekse, leeftijd of de duur van het alleenstaand zijn. Daarentegen hebben de arbeidsmarktparticipatie, de gezondheid en de persoonlijke beoordeling van het aantal diepgaande contacten die men heeft, wel een grote invloed (De Vries, 1994). Bij Marokkaanse en Turkse alleenstaande moeders heeft de duur van het alleenstaand zijn wel een grote invloed op het welbevinden (Wellsau & Deven, 2003).

In vergelijking met moeders van twee-oudergezinnen hebben alleenstaande moeders een slechtere gezondheid. Ze beleven meer angstgevoelens, kampen meer met slaapstoornissen en voelen zich meer eenzaam. De negatieve ervaringen van alleenstaande moeders hebben te maken met de weinige mogelijkheden om zich maatschappelijk te ontplooien (Elchardus, 2001).

⁶ Zie bijlage 11 voor tabellen met cijfergegevens

3.1 *Demografische kenmerken van alleenstaanden*

Het cijfermateriaal waarnaar verwezen wordt, is gehaald uit verschillende onderzoeken naar alleenstaanden en alleenstaande ouders. Soms waren hierin allochtonen betrokken, al vormden ze een minderheid, maar nooit zijn ze expliciet vernoemd geweest. Onderzoeken gevoerd rond allochtone alleenstaanden zijn vooral kwalitatief van aard via focusgroepen en interviews. Bijgevolg kan ik door het beperkt aantal betrokken mensen op basis hiervan geen representatieve generalisaties maken. De onderstaande informatie heeft daarom vooral betrekking op autochtone alleenstaanden.

3.1.1 Woonplaats

In Vlaanderen is één op de twintig vrouwen tussen 18 en 64 jaar een alleenstaande moeder. In Brussel is dit al één op de tien vrouwen (Valgaeren, 2007). In de kleine landelijke gemeentes, vooral in West-Vlaanderen, zijn er minder alleenstaande moeders. Lodewijckx (2001) geeft hiervoor twee verklaringen. Ten eerste is in de stad een echtscheiding wellicht meer aanvaard wegens een lagere sociale controle. Ten tweede kan het ook zijn dat alleenstaande moeders naar een stedelijke omgeving verhuizen om sociale, financiële en praktische redenen. De leeftijdscategorie 30-54 jaar kent de grootste vertegenwoordiging van het aantal alleenstaande ouders.

Volgens het rijksregister steeg het aantal alleenwonenden in het Vlaamse gewest met 3% tussen 1991 en 2003 (van 8% in 1991 naar 11,1% in 2003) De meeste alleenwonenden leven ook in een stedelijke omgeving (Lodewijckx, 2005).

3.1.2 Gezinstype

Het kleinere gezinstype zoals eenpersoonshuishoudens en eenoudergezinnen wint aan populariteit. Deze trend wordt ook gezinsverdunning genoemd (Cantillon e.a. 2003). Deze groei is niet sekseneutraal; meer vrouwen maken deel uit van de eenoudergezinnen terwijl meer mannen deel uitmaken van de eenpersoonshuishoudens (Geurts & Van Woensel, 2005) (Cantillon, 2003).⁷ Over het algemeen zijn dit de meest voorkomende gezinsvarianten na een (echt)scheiding. Van alle alleenstaande moeders heeft 48% slechts één kind. Hoe meer kinderen er zijn, hoe jonger het jongste kind (Lodewijckx, 2001). bevestigt ook dat Het aantal kinderen bij eenoudergezinnen ligt lager dan dat van tweeoudergezinnen (Cantillon e.a., 2003).

In alle leeftijdsgroepen overtreffen het aantal alleenstaande moeders de aantallen alleenstaande vaders. Echtscheiding is meestal de oorzaak van eenouderschap (Lodewijckx, 2001) (Cantillon e.a. 2003). In de leeftijdsgroep 30-40jarigen zijn er 7% alleenwonende vrouwen, tegenover 14% alleenwonende mannen (Lodewijckx, 2001).

3.1.3 Scholingsgraad

In vergelijking met gezinshoofden van tweeoudergezinnen zijn alleenstaande ouders korter en lager geschoold. Het lager scholingsniveau is niet te wijten aan het vrouwelijk karakter van het eenouderschap, maar is wel gerelateerd aan het eenouderschap zelf. (Cantillon e.a., 2003)⁸

⁷ Zie bijlage 4 voor de tabel met cijfermateriaal

⁸ Zie bijlage 5 voor tabel met cijfergegevens

3.1.4 Arbeidsmarktparticipatie

De arbeidsmarktparticipatie van vrouwen wordt bepaald door de gezinssituatie. Zo vertonen kinderloze vrouwen de grootste werkzaamheidsgraad. Aangezien vrouwen minder aan het werk zijn tijdens een samenwoningrelatie en ze bij een breuk vaak de kinderen toegewezen krijgen, zijn alleenstaande moeders minder actief op de arbeidsmarkt.⁹ Van alle alleenstaande moeders met een kind jonger dan drie jaar heeft slechts 51% betaald werk (bij moeders in een relatie is dit 71%). Wanneer het kind van een alleenstaande moeder zes jaar is of ouder, zijn ze even actief op de arbeidsmarkt als moeders met een partner. Vanaf deze leeftijd heeft men immers minder opvangmoeilijkheden (Geurts & Van Woensel, 2005). De arbeidssituatie voor de (echt)scheiding beïnvloedt het aantal uren dat men daarna werkt. Toch werken alleenstaande vrouwen zonder kinderen meer deeltijds dan mannen in dezelfde situatie, wel zijn ze alleen in deze situatie minder vaak werkloos dan mannen¹⁰ (Leyman e.a. 2006) (Geurts & Van Woensel, 2005).

3.1.5 Woningsvorm

Een aanzienlijk groot deel van de huurders (44%) zijn alleenstaande ouders. Toch zijn ze vaker eigenaar van een woning in vergelijking met alleenstaanden zonder kinderen. De huurlast neemt bij alleenstaande ouders 20% van het beschikbaar inkomen in beslag. In relatieve termen betalen alleenstaanden en eenoudergezinnen meer huur dan alle andere gezinstypes (Cantillon e.a., 2003).¹¹

3.1.6 Alimentatiegelden

Iets meer dan de helft van de eenoudergezinnen (57%) ontvangt alimentatie voor de kinderen of zichzelf. Alleenstaanden komen samen met koppels zonder kinderen het minst voor bij de alimentatieontvangers. Men kan besluiten dat eenoudergezin meestal de ontvangende partij zijn en alleenstaanden de betalende partij van alimentatiegeld. Het belangrijkste onderscheid is hierbij de aanwezigheid van kinderen of niet (Cantillon e.a., 2003).¹²

Marokkaanse en Turkse alleenstaande moeders ontvangen nauwelijks alimentatiegeld voor hun kinderen en zeker niet voor zichzelf (Eldering en Brom, 1996). (Welslau en Deven, 2003)

3.1.7 Armoederisico

De welvaartsontwikkeling van alleenstaanden ligt achterop in vergelijking met andere gezinstypes. Alleenstaanden vormen een categorie met een hoog armoederisico. In 1997 was 12% van de alleenstaanden en 5% van de eenoudergezinnen arm. Zonder onderhoudsgelden zou het armoedecijfer ook van 5% verdubbelen naar 11,4%. Maar vele alleenstaande moeders ontvangen niet het onderhoudsgeld waarop ze recht hebben. Hierdoor komen ze in moeilijkheden omdat alimentatiegeld vaak een noodzakelijke aanvulling is op het inkomen en de bestaanszekerheid van de betrokkenen bepaalt (Cantillon e.a., 2003, p.32).

⁹ Zie bijlage 6 voor tabel met cijfergegevens

¹⁰ Zie bijlage 7 voor tabel met cijfergegevens

¹¹ Zie bijlage 8 voor tabel met cijfergegevens

¹² Zie bijlage 9 voor tabellen met cijfergegevens

3.2 Beleid en initiatieven

In België is het aandeel van werkende alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt relatief laag en te vergelijken met Nederland. Beide landen kennen een hoge werkloosheid onder alleenstaande moeders (Valgaeren, 2007).

De groep alleenstaande moeders is niet homogeen. Als men de arbeidsparticipatie van deze diverse groep in kaart wil brengen, moet men zowel oog hebben voor individuele kenmerken als de context waarin men zich bevindt. Met betrekking tot de individuele kenmerken moet men kijken naar de verhouding tussen de draaglast-en kracht van de alleenstaande moeder. Wanneer de draaglast groot is en de draagkracht klein is, zal de arbeidsparticipatie moeilijk zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer men jonge kinderen heeft of een moeilijke scheidingsprocedure doormaakt (draaglast) en men slechts op een klein label sociaal netwerk kan rekenen (draagkracht). De context wordt bepaald door twee factoren: enerzijds de kenmerken van de arbeidsmarkt en anderzijds door het beleid dat een overheid voert. De moeilijke combinatie van gezin-en arbeidstaken kan immers verholpen worden via een sterk uitgebouwd sociaal netwerk. In Vlaanderen is het beleid vooral gericht op het activeren van burgers. Om de combinatie van verschillende taken te vergemakkelijken, wil men vooral financiële drempels weg nemen (Valgaeren, 2007). Eigenlijk zou men dus ook gericht moeten zijn op het bevorderen van kansen om een sociaal netwerk uit te bouwen. Naar aanleiding van het onderzoek van Elchardus werd het project 'Netwerken' gestart waarbij kinderopvang georganiseerd wordt door alleenstaande ouders voor alleenstaande ouders. Wanneer iemand nood heeft aan kinderopvang kan die gratis een beroep doen op een andere alleenstaande ouder. Zo ontstaat een systeem van wederdiensten, welke bijgehouden wordt aan de hand van kaartjes en bonnetjes. Men hoopt dat het contact tussen de ouders uiteindelijk zo verder groeit buiten alleen de kinderopvang.

Veelal blijkt echter dat gevestigde waardevolle initiatieven die opgericht zijn om alleenstaande moeders te ondersteunen, meestal helemaal niet tot zeer moeilijk alleenstaande allochtone moeders bereiken (Welsau & Deven, 2003).

De regering heeft al enkele maatregelen genomen om aan de noden van alleenstaande ouders tegemoet te komen. De onderhoudsplicht blijft ook na (echt)scheiding van kracht. De ouder bij wie het kind officieel woont, vervult zijn plicht in natura. De andere ouder levert een bijdrage door onderhoudsgeld, een maandelijks vaste som, te betalen. In specifieke gevallen kunnen ook gewezen echtgenoten aanspraak maken op alimentatiegelden, wanneer blijkt dat deze niet in staat zijn zichzelf te onderhouden (Cantillon, 2003, p 20).¹³ Ook is België (samen met Frankrijk) het enige land dat voor alle kinderen tussen drie jaar en de lagere schoolleeftijd gratis opvang aanbiedt via kleuteronderwijs (Geurts & Van Woensel, 2005, p.145).

Met al hetgeen dat we hebben gelezen, kennen we onze doelgroep beter en hebben we een beeld over hun leven op verschillende vlakken. Al vertrekt het opzet van deze masterproef uit de bovenvermelde literatuur, willen we een stap verder gaan. Onze onderzoeksvraag benadrukt namelijk een nieuw aspect dat in de literatuurstudie minder aan bod is gekomen. De meeste uitgevoerde onderzoeken brengen de positie van alleenstaanden in kaart met minder oog voor het belevingsaspect of de percepties van de

¹³ Zie bijlage 9 voor tabellen met cijfergegevens

onderzochten zelf. Wij willen echter achterhalen hoe alleenstaande vrouwen hun situatie ervaren en beleven. Om zicht te krijgen op hun levenservaringen als alleenstaanden was het eerst noodzakelijk om objectieve informatie te verzamelen over hun positie. Met als doel om nadien in de volgende stap van het onderzoek na te gaan hoe ze zelf tegenover hun leven staan. We stellen ons dan ook als onderzoeksvragen: ***'Hoe beleven alleenstaande allochtone en autochtone vrouwen in Vlaanderen hun leefsituatie, meer bepaald op het vlak van arbeidsmarktpositie en leefkwaliteit? Welke invloed oefent het al dan niet hebben van kinderen hierop uit? Welke rol speelt etniciteit? Welke problemen ervaren ze daarbij? Hoe gaan ze met die problemen om?'*** De aanwezigheid van kinderen en etniciteit staan gedurende het hele onderzoek centraal. We kiezen voor deze invalshoeken om twee redenen. Enerzijds omdat deze door de vrouwenraad in samenspraak met de wetenschapswinkel aangevraagd zijn geweest. Anderzijds merkten we in de literatuur op dat het frequente indelingscriteria zijn bij de onderzoekspopulatie alleenstaanden. Deze werden nochtans alleen gebruikt om de onderzoekspopulatie af te bakenen. Wij willen daarentegen ook nagaan of er mogelijke verschillen en/of gelijkenissen zijn in de beleving van allochtone en autochtone, kinderloze alleenwonende en alleenstaande moeders.

4 Methodologie

Aangezien we de werkelijkheid zoals de respondenten ze ervaren, proberen weer te geven, is de opzet van dit onderzoek kwalitatief van aard. Op basis van onze literatuurstudie hebben we een biografische vragenlijst en een semi-gestructureerd interview ontworpen. Aangezien we zowel peilen naar objectieve feiten (inkomstenbron, opleidingsniveau, gezinsituatie...) als naar de percepties van deze vrouwen hierover, maken we zowel gebruik van gesloten vragenlijsten, als van semi-gestructureerd interviews. Aan de hand van een biografische vragenlijst trachten we basisgegevens te achterhalen waarop we dieper in gaan tijdens de interviews. De Vries (e.a., 1994, p. 69-71) heeft in het SWOKA-onderzoek naar de maatschappelijke participatie van alleenstaanden, ook gekozen voor een literatuuronderzoek en een survey-vragenlijst.

Tijdens hun literatuuronderzoek hebben ze een vergelijking gemaakt tussen eenpersoonshuishoudens en eenoudergezinnen met andere huishoudtypes. Deze vormde dan de basis voor zijn empirisch onderzoek. Wij hebben in onze literatuurstudie een vergelijking gemaakt tussen autochtone en allochtone alleenstaande vrouwen en moeders. Welke eveneens de basis is voor ons empirisch gedeelte.

Uiteindelijk zullen er twaalf alleenstaande vrouwen geïnterviewd worden tussen de leeftijd 25 en 50 jaar. De indelingscriteria zijn dus etnische afkomst en al dan niet kinderloos zijn. Zo ontstaan er vier groepen: autochtone alleenstaande vrouwen zonder kinderen, autochtone alleenstaande moeders, allochtone alleenstaande vrouwen zonder kinderen en allochtone alleenstaande moeders.

In tegenstelling tot het SWOKA-onderzoek maken wij niet gebruik van een survey-vragenlijst, maar wel van semi-gestructureerde interviews bij twaalf respondenten tussen de leeftijd 25-50 jaar. De reden hiervoor is dat het onderzoeksopzet verschillend is, aangezien wij vooral het verhaal wil schetsen van alleenstaande vrouwen en zij daarentegen een representatief beeld schetsten en factoren van participatie toetsten. In hun gestructureerde vragenlijsten maakten ze een onderverdeling naar arbeidssituatie, zorgtaken, sociale participatie, tevredenheid van het bestaan... (De Vries e.a. 1994). Wij opteren ervoor gebruik te maken van een biografische vragenlijst waarin achtergrondkenmerken zoals geslacht, leeftijd, opleiding, inkomen... bevroegd worden. Tijdens het semi-gestructureerd interview gaan we dieper in op de arbeidsmarktpositie (opleidingsniveau en inkomstenbron) en leefkwaliteit (sociale participatie, gezondheid en zelfbeeld).

Hun populatie bestond uit alleenstaanden met en zonder kinderen van 30 jaar tot 65 jaar. Ze namen als minimum leeftijd 30 jaar, omdat ze aannamen dat op die leeftijd het alleenstaand zijn geen tijdelijke fase is en dat de positie van de persoon zich heeft gestabiliseerd (De Vries, 1994). Aangezien de helft van onze respondenten van allochtone afkomst is en het vanuit hun culturele achtergrond aanvaardbaar is op je 25ste al getrouwd te zijn (geweest), verlagen we de minimumleeftijd. Ook met betrekking tot mogelijke taalproblemen met oudere alleenstaande vrouwen, verlagen we de maximumleeftijd tot 50 jaar.

Omdat we zeker willen zijn dat een aantal onderwerpen bevroegd worden, opteren we voor een semi-gestructureerd interview en geen diepte-interview. De belangrijkste hoofdvragen en enkele cruciale bijvragen liggen daarom vast. We vinden het beter om geen gebruik te maken van gestructureerde

interviews omdat deze te rigide zijn voor dit onderzoeksopzet. In een verkennend onderzoek van Welslau en Deven (2003, p.48-60 en 82-89) over de opvoedingsituatie in allochtone eenoudergezinnen, heeft men naast een literatuurstudie ook gekozen voor interviews met bevoorrechte getuigen en focusgesprekken. Eldering en Borm hebben in (1996, p.13-25) als onderzoeksdoel niet het verklaren van ontwikkelingen of causale verbanden leggen, maar wel inzicht krijgen in processen en een aanleiding geven tot vervolgonderzoek. Daarom hebben ze eveneens geselecteerd voor interviews. Wij behandelen dezelfde thema's als de vorige twee onderzoeken en hebben hetzelfde onderzoeksopzet, bijgevolg kiezen we voor dezelfde onderzoeksmethoden.

De biografische vragenlijsten worden verwerkt in Excel. Aangezien het gaat om slechts 12 vragenlijsten is het zinloos om dit in een statistisch programma te verwerken.

Bij het doorlezen van onderzoeksverslagen viel op dat men naargelang de etniciteit van de respondenten andere onderzoeksmethoden gebruikt. Bij autochtone alleenstaande moeders gebruikt men meestal een reeks van kwantitatieve methoden en is de gestandaardiseerde vragenlijst met al dan niet enkele schriftelijke openvragen erg in trek. Bij de allochtone alleenstaande moeders maakt men meer gebruik van focusgroepen, interviewtechnieken... Het gevolg hiervan is dat de verkregen informatie bij beide populaties anders van aard is. Aangezien ons onderzoeksthema zowel autochtonen als allochtonen beslaat en ons onderzoeksdoel het inzicht krijgen in de percepties en persoonlijke ervaringen van deze respondenten is, zal onze onderzoeksmethode in de lijn liggen van al reeds uitgevoerd onderzoek rond allochtone alleenstaande(n) (moeders). We hebben hierboven al de meest relevante onderzoeken en gehanteerde methoden weergegeven. In bijlage tien vindt u echter ook een vergelijking van drie onderzoeken terug.

4.1 Begripsoperationalisering

Het begrip '*alleenstaande*' is problematisch om twee redenen. Enerzijds omdat het suggereert dat mensen zonder partner er alleen voor staan, anderzijds omdat het impliciet een norm voorschrijft van met twee door het leven te gaan.

In een onderzoek van het instituut voor consumentenonderzoek SWOKA naar de maatschappelijke participatie van alleenstaanden, werd onder het begrip 'alleenstaanden' begrepen diegenen die soms wel een partner hebben, maar in ieder geval niet met die partner samenwonen. Hun uitgangspunt voor de begripsomschrijving is de feitelijke woonsituatie. Hierbij maken ze een onderscheid tussen eenpersoonshuishoudens en eenoudergezinnen (De Vries e.a. 1994).

Lodewijckx (2001) geeft ook aan dat bij 7% van de alleenstaande moeders er een andere persoon in het huishouden inwoont. Meestal is dit hun moeder of vader. In een onderzoek van Cantillon en Verbist (2000, p.1) naar de sociaal-economische levensomstandigheden van eenoudergezinnen werden deze vrouwen niet beschouwd als alleenstaanden. Van zodra onafhankelijke kinderen of andere volwassenen deel uit maken van het gezin, worden deze huishoudens beschouwd als een 'gezin met anderen' en ondergebracht in de categorie 'samengesteld gezin'. Onder alleenstaande ouders werd begrepen een ouder met één of meerde kinderen ten laste (onder de 25 jaar die geen eigen inkomen verwerven).

Wij opteren er voor zo'n groot mogelijke variatie van alleenstaanden in ons onderzoek onder te brengen en wijken daarom enigszins af van deze onderzoekscriteria. Elchardus (2001, p 24) wijst erop dat mensen die samenwonen met een niet-partner onder deze definitie uitgesloten worden en niet erkend worden als alleenstaanden, terwijl ze dat in werkelijkheid wel zijn. Daarom kiezen we voor de operationalisering van Elchardus; 'Iemand die geen partner heeft'. Bij de alleenstaande moeders moeten de kinderen ten laste zijn, maximum 25 jaar zijn en mogen deze kinderen geen eigen inkomen ontvangen. De criteria voor de alleenstaande moeders vallen zodoende samen met de onderzoeksvoorwaarden van Cantillon en Verbist (2000).

De Koning Boudewijnstichting hanteert nationaliteit en geboorteland als onderscheidingsmiddel tussen **allochtonen en autochtonen**. (Van Robaeys e.a., 2007, in Van Aerschot, 2007). Daarentegen vonden De Metsenaere (e.a., 2007, p. 9) deze definitie te strikt om alle allochtonen in het hoger onderwijs te detecteren. Hun voorkeur ging naar de volgende definitie '*Een persoon van wie de nationaliteit, de geboorteplaats en/of familienaam, verwijst naar een andere (dan een Belgische) etnische achtergrond*'. Om autochtonen en allochtonen van elkaar te onderscheiden, gebruikten ze eerst de volgende onderscheidingsmiddelen: nationaliteit, de thuistaal en de geboorteplaats van het individu en diens grootmoeder langs moederszijde (Glorieux e.a., 2006, in Van Aerschot, 2007) Als deze factoren nog geen uitsluitsels konden garanderen of iemand van allochtone of autochtone afkomst was, werd gebruik gemaakt van de naamanalyse.

Wanneer de afbakeningscriteria van Glorieux (e.a. 2006) geen uitsluitel bieden, zullen we deze verfijnen met de onderzoekscriteria van De Metsenaere (e.a. 2007).

In het SWOKA-onderzoek wordt **arbeidsmarktparticipatie** begrepen als het verrichten van betaalde arbeid. In deze masterproef wordt deze operationalisering gevolgd. We gaan dus niet alleen na of alleenstaande vrouwen betaalde arbeid verrichten, maar ook het aantal uren dat gemiddeld gewerkt wordt. Net zoals ik zal proberen te achterhalen waarom iemand al dan niet werkt, waarom vol-of deeltijds en wat mogelijk in de plaats gedaan wordt van betaalde arbeid(opleiding, vrijwilligerswerk...).

Aangezien verschillende onderzoeken maatschappelijke participatie als koepelterm hanteren voor sociale en arbeidsmarktparticipatie, maken we gebruik van de term **sociale participatie** in plaats van maatschappelijke participatie.

Ook in het SWOKA-onderzoek (1994, p.5-6) heeft men het aspect sociale participatie onderzocht bij alleenstaanden. Hieronder werd verstaan *het hebben van sociale contacten en het deelnemen aan sociale activiteiten* (primaire versus secundaire participatie). In agogische termen ook wel informele versus formele sociale participatie. We kunnen een onderscheid maken tussen de werkelijke participatie in frequentie of de persoonlijke beleving ervan. Voor mijn masterproef primeert het tweede aspect: de subjectieve verbonden gevoelens in plaats van de werkelijke participatiefrequentie. Toch zal ik ook oog hebben voor de objectieve dimensie van sociale participatie. Hierbij volgen we Maas (1984) die een onderverdeling maakte tussen objectieve en subjectieve sociale participatie. Het eerste betreft het patroon van sociale contacten en het deelnemen aan sociale activiteiten. Subjectieve participatie heeft betrekking tot de mate waarin men eenzaamheid ervaart (Maas, 1984 in De Vries 1994)

Naar voorbeeld van het SWOKA-onderzoek (1994) zullen we voor de sociale contacten naast de persoonlijke perceptie ook volgende aspecten bevragen; het aantal personen waarmee men contact heeft, in welk tijdsbestek, of deze al dan niet familieleden zijn. Voor de sociale activiteiten peilen we naar lidmaatschappen van organisaties en hoeveel tijd men eraan besteedt.

5 Bespreking

Hieronder worden onze resultaten met een rechtstreekse terugkoppeling naar onze literatuurstudie weergegeven. Indien u echter alleen de resultaten van de semi-gestructureerde interviews wil raadplegen, kan u deze terugvinden op de bijgevoegde CD-rom. Wij beperken ons hier daarentegen tot een uitvoerige bespreking van de resultaten. Om enige houvast te bieden, geven we hieronder een schematisch overzicht mee van de bevroegden alleenstaanden.

MET KINDEREN	AUTOCHTOON			ALLOCHTOON		
				<i>Italiaanse</i>	<i>Turkse</i>	<i>Marokkaanse</i>
<i>FICTIEVE NAAM</i>	<i>Lies</i>	<i>Kelly</i>	<i>Bo</i>	<i>Julia</i>	<i>Esin</i>	<i>Saïda</i>
<i>LEEFTIJD</i>	40 jaar	45 jaar	47 jaar	46 jaar	42 jaar	37 jaar
<i>VRIJGEZEL</i>	1,5 jaar	15 jaar	10 jaar	5 jaar	4 jaar	2 jaar
<i>DIPLOMANIVEAU</i>	Graduaat		Licentiaat	Licentiaat	A2	Licentiaat
<i>TEWERKSTELLINGSNIVEAU</i>	Alle drie zijn bedienden			Bediende	Werkloos	Kunstenares
<i>INKOMEN</i>	> € 2000	€ 2000	> € 2000	€ 1500 - € 2000	€ 900 - € 1000	
<i>LEEFTIJD KINDEREN</i>	9 & 15 j	21 jaar	8 jaar	8 jaar	17 & 23 j	13 jaar
ZONDER KINDEREN	AUTOCHTOON			ALLOCHTOON		
				<i>Italiaanse</i>	<i>Turkse</i>	<i>Marokkaanse</i>
<i>FICTIEVE NAAM</i>	<i>Astrid</i>	<i>Karo</i>	<i>Ylien</i>	<i>Rosa</i>	<i>Ebru</i>	<i>Fatima</i>
<i>LEEFTIJD</i>	26 jaar	29 jaar	49 jaar	48 jaar	34 jaar	34 jaar
<i>VRIJGEZEL</i>	1 jaar	1 jaar	7 jaar	1 jaar	Al heel hun leven	
<i>DIPLOMANIVEAU</i>	Alle drie hoger onderwijs			Graduaat	Graduaat	Aggregaat
<i>TEWERKSTELLINGSNIVEAU</i>	Alle drie zijn bedienden			Alle drie zijn bedienden		
<i>INKOMEN</i>	€ 1000 - € 1500		> € 2000	€ 1000 - € 1500		> € 2000

5.1 Demografische kenmerken

Gezinstype

Een echtscheiding is meestal de oorzaak van eenouderschap (Lodewijckx, 2001) (Cantillon e.a. 2003). In ons onderzoek waren slechts vier van de twaalf geïnterviewden ooit getrouwd. Meer bepaald drie alleenstaande moeders en slechts één kinderloze vrouw. De Italiaanse, Marokkaanse en oudste autochtone zijn nooit gehuwd. Julia heeft vroeger samengewoond met de vader van haar kind. Saïda en Bo hebben nooit een gezin gevormd met de vader van hun kind.

Alle geïnterviewde alleenstaande moeders wonen alleen met hun kinderen. Drie van de geïnterviewde kinderloze singles huren samen met vrienden een woning.

Scholingsgraad

Alleenstaande ouders zijn korter en lager geschoold dan ouders uit kerngezinnen (Cantillon e.a., 2003).¹⁴ Ook Elchardus bevestigt dat alleenstaande moeders gemiddeld een lagere opleiding hebben genoten. Alleenwonende kinderloze vrouwen zijn meestal wel hoger opgeleid.

¹⁴ Zie bijlage 5 voor tabel met cijfergegevens

Alle vrouwen in ons onderzoek hebben echter hoger onderwijs genoten en werken ook onder een bediendecontract. Alleen de Turkse en Marokkaanse alleenstaande moeders vormen een uitzondering. Saïda is in het bezit van een licentiaatdiploma, maar is kunstenaars en valt onder het kunstenstatuut. Esin heeft haar middelbaar en specialisatie in Turkije gedaan, maar dit diploma wordt niet erkend in België. Zij beschikt hier officieel over een A2 en is momenteel werkloos.

We beseffen dat deze eerder uitzonderlijk hoogopgeleide vrouwen een invloed hebben op onze onderzoeksresultaten, aangezien ze tot een eerder selecte groep van alleenstaande vrouwen behoren. Volgens Cantillon (e.a., 2003) blijft het aandeel hooggeschoolden in oudergezinnen beperkt blijft tot slechts één vijfde.¹⁵ Omdat deze masterproef in het kader van de Nederlandstalige Vrouwenraad plaatsvindt, is er beroep gedaan op haar partnerorganisaties in het zoeken naar respondenten. Een groot deel van de geïnterviewde vrouwen is vanuit de Nederlandstalige Vrouwenraad gecontacteerd geweest zoals afgesproken in het thesisakkoord.

Arbeidsmarktparticipatie

Vrouwen uit eenpersoonshuishoudens verrichten vaker beroepsarbeid dan alleenstaande moeders die meestal een geringe werkervaring hebben (De Vries e.a. 1994). Zo leeft 55% van de alleenstaande moeders van een vervangingsinkomen (Elchardus, 2001).

In ons onderzoek zijn deze verschillen niet waar te nemen, waarschijnlijk omdat alle vrouwen hoger opgeleid zijn. Alleen Saïda heeft geen vast werk als kunstenaars en Esin is momenteel werkloos. Beide vrouwen krijgen een maandelijkse uitkering tussen de 900 en 1000 euro, waarbij het kindergeld inbegrepen is. De werkloosheid van de Turkse is niet zozeer te verklaren door een geringe werkervaring, want tijdens haar huwelijk werkte ze ook al reeds buitenshuis.

5.2 Alleenstaand ouderschap

Opvoeding

Eldering en Borm (1996) hebben aangetoond dat Marokkaanse alleenstaande moeders zich meer dan Turkse vrouwen van de eigen gemeenschap afwenden en zich hieraan niet meer conformeren. Bijgevolg nemen ze sneller de Westerse opvoedingswaarden over en krijgen hun dochters onder andere meer vrijheid. Hierbij blijkt het opleidingsniveau van de alleenstaande moeders geen invloed te hebben (Welslau en Deven, 2003).

Zowel de Turkse als de Marokkaanse moeder hebben in ons onderzoek nauwelijks contact met hun etnische gemeenschap. Waardoor we geen uitspraak kunnen doen over de bovenstaande bevindingen uit andere onderzoeken.

Met uitzondering Esin, vinden de andere vrouwen in mindere of meerdere mate dat het alleenstaand ouderschap zwaar kan doorwegen. De Turkse moeder neemt doorheen het interview later wel een genuanceerder standpunt in. Voornamelijk de autochtone moeders kaarten problemen aan rond tijdsgebrek. Alle bevraagde single moeders vinden het positiefste aan het alleenstaand ouderschap de

¹⁵ Zie bijlage 3 voor de tabel met cijfermateriaal

vrijheid. Saida en Bo relativeren dit enigermate omdat de keerzijde van de medaille namelijk het gemis van een klankbord is.

Met betrekking tot het delen van de kinderopvang met de ex-partner zouden hoogopgeleide alleenstaande moeders hiertegenover positiever staan dan lager opgeleiden. Het delen van de kinderopvang wordt door hen niet ervaren als een bedreiging van hun onafhankelijkheid, maar net als een verademing doordat het meer handelingsmogelijkheden schept (van Wel en Knijn 2000). In ons onderzoek zijn er slechts twee vrouwen die de zorg voor hun kinderen met hun ex-partner delen, namelijk bij Lies en de Italiaanse Julia. Hun ex-mannen hadden ook een echt rol als vader en partner in het vorige gezinsleven. Bij alle andere alleenstaande moeders speelden hun ex-partner nauwelijks of geen rol in het gezinsleven en nemen ze nu ook hun vaderrol niet of amper op.

Alimentatiegeld

Iets meer dan de helft van de eenoudergezinnen (57%) ontvangt alimentatie voor de kinderen of zichzelf. Alimentatiegeld is vaak een noodzakelijke aanvulling op het inkomen en bepaalt de bestaanszekerheid (Cantillon e.a., 2003).¹⁶ Van de zes geïnterviewde moeders krijgen slechts één autochtone en de Italiaanse op regelmatige basis alimentatiegeld voor hun kind. Lies, Bo en Saida krijgen helemaal geen alimentatiegeld. De Turkse moeder Esin ontvangt het tenslotte nog op onregelmatige basis.

Uit het onderzoek van Eldering en Brom (1996) blijkt dat Marokkaanse alleenstaande moeders nauwelijks alimentatiegeld ontvangen voor hun kinderen en zeker niet voor zichzelf. Ook Welslau en Deven (2003) bevestigen dit, evenals voor de Turkse alleenstaande moeders. In ons onderzoek is er niet zo zeer een onderscheid op te merken tussen autochtone en allochtone alleenstaande moeders. Ongeacht het feit dat onze respondenten niet helemaal representatief zijn, door hun sterke positie welke onder andere te danken is aan hun hoge diploma's, delen ze dezelfde problemen rond alimentatiegeld.

5.3 Reacties van de omgeving

Volgens Elchardus (2001) beoordeelt, aanvaardt of keurt de maatschappij alleenstaanden af op basis van de reden waarom ze alleenstaand zijn. Alleen zijn, blijft nog steeds een uitzondering op de norm. In ons onderzoek wordt dit enigszins bevestigd en merken we een verschil op naar leeftijd en etniciteit.

Van de twaalf geïnterviewden zijn er slechts drie vrouwen die aangeven dat hun single zijn helemaal aanvaard wordt door de omgeving. Namelijk bij drie veertigers van autochtone afkomst. Twee hiervan zijn alleenstaande moeder, eentje is kinderloos single. Alle drie zijn ze ooit getrouwd geweest en hebben dus een echtscheiding achter de rug. Mogelijks beïnvloedt dit ook waarom hun omgeving hun single zijn aanvaardt.

De overige geïnterviewden worden daarentegen wel geconfronteerd met vooroordelen. Opmerkelijk is dat deze vrouwen ofwel van allochtone afkomst zijn, ongeacht de leeftijd, ofwel tot de jongste autochtone bevrageden behoren. Bo vormt hierop een uitzondering omdat ze al reeds 47 is. Alle broers en zussen van alle geïnterviewden aanvaardden de situatie, de ouders daarentegen hebben het hiermee moeilijker.

¹⁶ Zie bijlage 9 voor tabellen met cijfergegevens

Dit geldt voor al deze vrouwen, ongeacht hun leeftijd of etnische afkomst. We moeten wel voorzichtig zijn bij deze veralgemening want Saïda heeft geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende familiebanden en sprak in het algemeen over haar familie en niet expliciet over ouders ...

Over het algemeen, als we de siblings buiten beschouwing laten, kunnen we opmaken dat familieleden eerder negatief tegenover het singleschap staan. Terwijl vrienden in het algemeen er geen probleem mee hebben. Waarschijnlijk is dit mede te verklaren doordat hun vrienden voornamelijk ook alleenstaanden zijn.

Astrid (26 jaar), Karo (29 jaar) en beide Italiaanse vrouwen van in de veertig ervaren een zekere lichte druk om een relatie aan te gaan. Vanuit de bredere omgeving worden vooral de twintigers geconfronteerd met reacties vol verbazing dat ze nog alleen zijn op hun leeftijd.

De kinderloze Fatima geeft aan dat kennissen uit de Marokkaanse gemeenschap haar toekomstbeeld zonder man als afwijkend beschouwen. Al maakt haar eigen familie hier niet zo'n drama van. Bij Saïda is het weliswaar de eigen familie die haar soms als zielig beschouwt omdat ze ingaat tegen het ideaal. Bij Bo hebben haar ouders zich bij haar levensstijl neergelegd, al waren ze in het begin erg ontgoocheld en boos.

Bij Ebru is het alleen de moeder –de vader is overleden- die zich zorgen maakt dat haar dochter geen man heeft. Ze geeft expliciet aan het geluk te hebben ver van de Turkse gemeenschap te wonen, omdat zij haar altijd confronteren met haar alleenstaand zijn en er een probleem van maken. De familie van Esin woont in Turkije en accepteert haar scheiding min of meer. Ze weet niet goed hoe zij over haar situatie denken aangezien ze door een gebrek aan financiële mogelijkheden moeilijk de afstand kan overbruggen om intens contact te houden. Haar ex-schoonfamilie die wel in België woont, heeft nog steeds de hoop niet opgegeven voor een verzoening.

Hiermee worden de onderzoeksresultaten van Welslau en Deven (2003) gedeeltelijk bevestigd. Namelijk dat een echtscheiding voor zowel Marokkaanse als Turkse moeders een breuk impliceert met het informele netwerk in de etnische gemeenschap. Maar we moeten opmerken dat het aspect van een echtscheiding in ons onderzoek op zich niet primeert. Zo was maar één van deze vier vrouwen gehuwd. Het ooit getrouwd zijn geweest gevolgd door een scheiding is bijgevolg minder van belang in de verklaring van de breuk met de etnische gemeenschap. In onze onderzoeksresultaten wordt eerder het niet hebben van een relatie benadrukt in plaats van het huwelijk.

Geen enkele allochtone vrouw haalde aan lastig gevallen te worden door mannen van de eigen gemeenschap. Volgens Welslau en Deven (2003) zou dit echter frequent voorkomen door de afwezigheid van een echtgenoot. Tijdens het interview is dit thema ook niet expliciet bevraagd geweest, waarover we dus geen uitspraken doen.

5.4 Combinatie werk -en privéleven

Met betrekking tot het op elkaar afstemmen van werktijd en privé, kunnen we enorme verschillen vaststellen naargelang de aanwezigheid van kinderen. Ook De Vries (e.a., 1994) kwam tot de conclusie dat eenoudergezinnen meer problemen ervaren in de combinatie werken en alleenstaand zijn (35%). Deze problemen zijn minder van toepassing op eenpersoonshuishoudens (16%).

Ongeacht etnisch origine of leeftijd ervaart geen enkele geïnterviewde vrouw zonder kinderen problemen in de combinatie werk -en privéleven. Dit wordt door hen ook als het grootste voordeel gezien van kinderloos single zijn, wat in groot contrast is met de alleenstaande moeders. Allemaal, ongeacht hun afkomst of leeftijd, ervaren wel problemen in de combinatie. Doordat alles in het teken van de kinderen staat, kunnen ze niets meer voor zichzelf doen.

Van Gelder heeft het over interne en externe taken van elk huishouden. De interne taken zijn het huishoudelijk werk en persoonlijke verzorging. Bij het hebben van kinderen komt daar ook kinderopvang bij. Externe taken zijn betaalde arbeid, onderhoud van sociale contacten, sociale activiteiten... De uitvoering van de interne taken is een belangrijke voorwaarde voor het kunnen verrichten van externe taken (Van Gelder, 1987 in De Vries e.a. 1994).

Uit onze onderzoeksresultaten kunnen we opmerken dat naarmate de kinderen ouder worden, de verschillen tussen de kinderloze singles en de alleenstaande moeders enigszins vervagen. Dit sluit gedeeltelijk aan bij de bevinding dat een sterke zorgethos het meest zou voorkomen bij ouders met kleine kinderen, waardoor ze een negatievere houding hebben tegenover kinderopvang. Dit zou vervolgens een doorslaggevende belemmering met zich meebrengen in het combineren van zorg –en arbeidstaken, ten nadele van het vervullen van arbeidsfuncties (van Knijn en Wel, 2000). Alleenstaande ouders die niet afhankelijk zijn van de bijstand en dus met andere woorden een arbeidsfunctie vervullen, zouden volgens van Knijn en Wel (2000) minder combinatieproblemen vermelden met betrekking tot zorg en werk (60%).

Ons onderzoek kan deze conclusie slechts gedeeltelijk bekrachtigen. De alleenstaande moeders met de jongste kinderen werken namelijk evenzeer voltijds zoals alle andere vrouwen. Het hebben van jonge kinderen leidt wel tot meer combinatieproblemen om werktijd en privéleven op elkaar afgestemd te krijgen, maar niet ten koste van arbeid. Daarentegen gaat dit wel ten koste van hun eigen vrijetijd waardoor ze nauwelijks een persoonlijk leven buiten hun kinderen hebben. In eenoudergezinnen komt alles terecht op de schouders van slechts één volwassene. Alleenstaande moeders dragen alleen de verantwoordelijkheid voor het combineren van interne en externe taken zoals alleenstaande vrouwen. Maar bij alleenstaande moeders wordt daar een extra taak toegerekend, namelijk de kinderopvang (Van Gelder, 1987 in De Vries e.a., 1994). Wij kwamen tot de bevinding dat dit combineren niet ten koste van arbeid gaat, maar eerder ten koste van sociale contacten en sociale activiteiten.¹⁷

Alleen de situatie van Julia, die ook één van de jongste kinderen heeft, sluit deels aan bij de onderzoeksbevindingen van Wel en van Knijn (2000). Van augustus tot en met december werkt zij immers halftijds en is ze zeer tevreden over de afstemming werktijd en gezinsleven. De overige maanden

¹⁷ We zijn ons bewust dat we hier refereren naar een bron van twintig jaar oud en de situatie ondertussen enigszins veranderd kan zijn.

werkt ze voltijds, waarover ze niet gelukkig is.

Volgens Welslau en Deven (2003) speelt bij Marokkaanse en Turkse alleenstaande vrouwen nog een andere factor mee die de moeilijke combinatie van arbeids- en zorgtaken verklaard. In hun cultuur is er een strikte scheiding tussen mannen- en vrouwentaken waardoor er twee seksegerelateerde werelden ontstaan. Hierdoor zijn deze vrouwen niet vertrouwd met de samenleving. Doordat ze tijdens hun huwelijk vaak afgezonderd van de buitenwereld leefden, ondervinden ze een enorme taakverzwaring. Door het samengaan van een lage scholing, weinig tot geen werkervaring en een gebrekkige kennis van het Nederlands, zouden ze veel moeilijkheden ondervinden om te participeren aan de arbeidsmarkt en dit te combineren met het gezinsleven.

Onze onderzoeksresultaten laten ons niet toe hierbij aan te sluiten. Saida heeft nooit een gezinsleven met de vader van haar kind gekend en heeft er altijd alleen voor gestaan. Uit het interview met de Esin kunnen we wel afleiden dat ze eerder een geïsoleerd bestaan kende tijdens haar huwelijk. Zij ondervindt daarentegen geen enorme taakverzwaring aangezien ze tijdens haar huwelijk ook buitenshuis ging werken en helemaal alleen in stond voor het huishouden. Doordat haar behaalde vroedvrouwdiploma in Turkije hier niet erkend wordt, ondervindt ze wel moeilijkheden om te participeren aan de arbeidsmarkt. Maar ze geeft zelf aan dat deze problemen niet veroorzaakt worden door de combinatie met het gezinsleven.

Drie van de zes moeders ondervinden problemen op zowel financieel vlak als in het organiseren van het dagelijks leven. Bij de overige drie is dit slechts op één vlak. Zo ervaart Esin minder problemen bij de organisatie van het dagelijks leven. Waarbij we niet mogen vergeten dat zij momenteel werkloos is en tijdens haar huwelijk er ook alleen voor stond. Bij Julia en Lies zien we het omgekeerde. Zij kampen alleen met praktische moeilijkheden, maar niet met financiële besommeringen. Hierbij moeten we in ons achterhoofd houden dat de Italiaanse de enige is die op financiële hulp kan rekenen van haar ouders en dat de autochtone functionaris is en meer dan 2000 euro netto de maand verdient. Let wel op: de andere twee autochtone single moeders verdienen ook juist 2000 euro of meer, maar zijn niet functionaris.

We kunnen vaststellen dat naarmate de kinderen ouder worden en daardoor zelfstandiger, de praktische problemen verminderen. Zodoende kan men het privéleven en arbeid beter op elkaar afstemmen, al blijft men het op financieel vlak wel moeilijk hebben. De leeftijd van de kinderen heeft dus eerder een invloed op problemen met betrekking tot het dagelijks leven en in mindere mate op financiële aangelegenheden.

5.5 Werksituatie

Geurts en Van Woensel (2005) stellen dat de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen bepaald wordt door de gezinssituatie. Zo vertonen kinderloze vrouwen de grootste werkzaamheidsgraad. Vrouwen zouden minder aan het werk zijn tijdens een samenwoonrelatie en bij een breuk vaker de kinderen toegewezen krijgen. Hierdoor zijn alleenstaande moeders minder actief op de arbeidsmarkt. Ons onderzoek wees echter iets anders uit. Zo is er minder een verschil op te merken naar het al dan niet hebben van kinderen. Integendeel is er wel een verschil vast te stellen naar etnische afkomst.

De kinderloze allochtonen werken gemiddeld 15,5 uur meer per week dan de kinderloze autochtonen.¹⁸ Of men van mening is te veel te werken, is bij de kinderloze singles verdeeld naar origine. De allochtonen geven aan dat hun arbeidstijd begint door te wegen.

De alleenstaande autochtone moeders werken drie uur en half meer dan de autochtone vrouwen zonder kinderen en twaalf uur minder dan de allochtone kinderloze singles. Twee autochtone moeders vinden dat ze te veel werken.

Een relatiebreuk heeft bijna altijd ernstigere financiële gevolgen voor de vrouw dan voor de man (Mortelmans e.a., 2008). Belgische vrouwen zouden er op vijf jaar tijd in slagen de negatieve gevolgen van een echtscheiding op te vangen (Jansen, 2008). Slechts drie van de kinderloze alleenstaanden hebben het gevoel over *voldoende inkomsten* te beschikken. Ylien is al reeds zeven jaar gescheiden. Zowel Ebru als Fatima, die zichzelf al heel hun leven als single beschouwen, vinden dat ze voldoende inkomstenbronnen hebben dankzij het combineren van twee jobs. Al kampt Ebru wel met problemen om een eigen woning te kunnen aanschaffen. Dit is ook de reden waarom ze een bijverdienste heeft gezocht. Eveneens vinden de andere singles dat ze niet over voldoende koopkracht beschikken om onroerend goed aan te schaffen. Een rechtstreeks nadeel van een scheiding is het verlies van schaalvoordelen (Jansen, 2008). Vooral de kinderloze Rosa bevestigt dit. Ze kan niet zeggen over genoeg inkomsten te beschikken omdat het leven als alleenstaande veel duurder zou zijn.

Ylien en Rosa delen gelijke kenmerken, maar hebben toch een andere perceptie ten aanzien van hun gevoel over voldoende inkomsten te genieten. De Italiaanse single is slechts een jaar jonger dan de 49 jarige autochtone. Ze beschikken beiden over een eigen woning, maar de autochtone vrouw betaalt haar huis wel al langer af. Zij werkt veertig uur per week, terwijl Rosa per week gemiddeld tussen de 38 en 48 uur werkt. Ylien heeft het gevoel voldoende te verdienen. Rosa daarentegen niet, zoals hierboven al eerder vermeld. Mogelijks wordt dit verschil in perceptie, ondanks een gelijkaardige situatie, verklaart door de bevindingen van Jansen (2008) met betrekking tot hoelang men al single is. Zo is Ylien al zeven jaar vrijgezel en Rosa slechts één jaar. Daarbij moet men misschien ook in rekenschap brengen dat deze laatste nooit getrouwd is geweest, terwijl de autochtone vrouw een huwelijk achter de rug heeft van twintig jaar.

Turkse en Marokkaanse vrouwen zouden doorgaans financieel afhankelijker zijn van hun partner tijdens het huwelijk dan autochtone vrouwen. Hierdoor voelen deze vrouwen veel sterker dan autochtone vrouwen de financiële gevolgen van een echtscheiding (Koelet, 2008). Ook in ons onderzoek stellen we gelijkaardig vast dat Saïda resoluut aangeeft over onvoldoende inkomsten te beschikken. Esin neemt een genuanceerder standpunt in. Merk wel op dat alleen de Turkse moeder tot voor vier jaar geleden getrouwd was. De Marokkaanse moeder is nooit gehuwd geweest of heeft nooit officieel samengewoond. Van alle allochtone alleenstaande moeders heeft alleen Julia het gevoel over voldoende inkomsten te beschikken. Zij is al vijf jaar single. Toch blijkt de stelling van Jansen met betrekking tot hoelang men al single is, hierbij niet op te gaan. Omdat ze zelf meermaals expliciet vermeld dit alleen te danken aan de financiële hulp van haar ouders.

¹⁸ Voor berekening; zie bijlage 13

Twee van de drie autochtone alleenstaande moeders hebben het gevoel over voldoende inkomsten te beschikken. Waarvan Kelly aangeeft vijftien jaar geleden gescheiden te zijn en single gebleven te zijn. Lies is daarentegen nog maar een jaar en half single, maar wel al langer gescheiden.¹⁹ Bo is de enige van de autochtone moeders die niet vindt voldoende inkomsten te hebben. Zij is ook nooit gehuwd geweest en is al tien jaar single. Alle drie vrouwen verdienen wel meer dan de allochtone moeders.

5.6 Vrijetijd en sociale netwerken

Door het ontbreken van een partner wordt de sociale participatie van alleenstaanden bemoeilijkt door de dubbele belasting van arbeid en huishouden (De Vries e.a., 1994) (Elchardus 2001). De meest alleenstaande ouders waren ooit gehuwd en waren dus met twee om arbeids -en zorgtaken te combineren. In een eenoudergezin draagt men beide verantwoordelijkheden voortaan alleen.

In ons onderzoek is er niet eenduidig een onderscheid te maken naargelang etnische afkomst of de aanwezigheid van kinderen. Sommige elementen uit de uitleg van De Vries en Elchardus vinden we wel terug in de antwoorden van de geïnterviewden. Alle allochtone kinderloze vrouwen en alle autochtone moeders zijn van mening over onvoldoende vrijetijd te beschikken. De allochtone singles verklaren dit door een zware werkweek.²⁰ De autochtone moeders geven aan dat ze er alleen voor de kinderen moeten zijn wat ten koste gaat van hun eigen vrijetijd. Twee van deze drie vrouwen kregen hun kinderen binnen een huwelijk. Alle autochtone kinderloze vrouwen en alle allochtone moeders hebben het gevoel over voldoende vrijetijd te beschikken. Maar bij de Italiaanse is dit alleen van toepassing in de periode dat ze halftijds werkt.

Het sociale netwerk van alleenstaande moeders zou volgens Elchardus (2001) minder goed uitgewerkt zijn als dat van alleenwonende kinderloze vrouwen. Het behouden van contacten vergt immers tijd, energie en geld waarover alleenstaande moeders minder beschikken. Ons onderzoek bevestigt dit probleem bij twee alleenstaande moeders van de zes geïnterviewden. Zo heeft de Sadia veel vrienden verloren door twee redenen. Enerzijds uit tijdsgebrek, maar anderzijds ook uit geldgebrek om met hen iets te gaan drinken of iets te doen. Bo heeft nauwelijks tijd om vrienden te zien, waardoor contacten verwateren. Beide vrouwen geven aan geen sociaal netwerk te hebben waarop ze kunnen terugvallen. Ook bij de kinderloze singles is tijdsgebrek een belangrijke factor in het niet of moeilijk kunnen onderhouden van hun netwerk. Alle kinderloze allochtone vrouwen en Karo kaarten dit probleem aan. Astrid haalt ook aan te moe te zijn om contact te houden. Dit komt overeen met het gebrek aan energie waarover Elchardus (2001) het heeft.

Vier van de zes geïnterviewde alleenstaande moeders geeft, in tegenstelling tot zijn bevindingen, aan haar sociaal netwerk wel voldoende te kunnen onderhouden. Bij de kinderloze alleenstaande vrouwen zijn dit slechts drie vrouwen, waarvan Rosa de mogelijkheden tot onderhouden sterk relativeert omdat ze slechts weinig vrienden heeft en wegens tijdsgebrek er niet in slaagt nieuwe mensen te leren kennen. Hieruit kunnen we voorzichtig concluderen dat tijd zowel een probleem is voor alleenstaande moeders als kinderloze alleenstaande vrouwen.

¹⁹ Hoelang deze vrouw al gescheiden is, is niet te achterhalen uit het interview.

²⁰ Namelijk 15,5 uur per week meer dan de autochtone singles en 12 uur meer dan de autochtone alleenstaande moeders. Over de allochtone alleenstaande moeders zijn er geen cijfers bekend.

Elchardus (2001) vervolgt zijn onderzoek met de bevinding dat de vrijetijdsbesteding van alleenstaande moeders minder actief ingevuld is dan kinderloze alleenstaanden.

Met betrekking tot de inhoud van het begrip vrijetijd kunnen we de alleenstaande moeders in twee groepen opdelen. Enerzijds heb je de vrouwen die vrijetijd beschouwen als de tijd die ze doorbrengen zonder hun kind en anderzijds heb je ook een groepje die de tijd met hun kind evenzeer als vrijetijd aanzien. Twee van de autochtone geïnterviewden hebben specifiek vermeld dat vrijetijd de tijd zonder hun kind betekent. Twee van de allochtonen hebben daarentegen ook specifiek vermeld dat vrijetijd onder andere bestaat uit de tijd met hun kind. De overige twee geïnterviewden (Esin en Kelly) hebben hierover niets expliciet vermeld. Alle alleenstaande moeders vinden het even belangrijk om zowel tijd voor zichzelf te hebben als tijd met hun kinderen door te brengen. Vijf op de zes vrouwen zijn tevreden over de tijd die ze doorbrengen met hun kinderen. Lies is hier alleen maar tevreden over in het weekend omdat ze in de week te weinig ruimte heeft om met haar kinderen bezig te zijn door arbeidsverplichtingen. Kelly en alle allochtone moeders zeggen zonder probleem vrijetijdsactiviteiten te kunnen doen zonder hun kinderen. Alle hebben al oudere kinderen die zelfstandiger zijn geworden met de leeftijd, waardoor de alleenstaande moeders meer tijd voor zichzelf hebben. Julia haar dochter is nog niet zo oud (8 jaar), maar door een co-ouderschapregeling met haar ex-man heeft ze één week op de twee haar dochter niet bij haar.

Vier moeders beschouwen vrijetijd als afspreken met vrienden. Bij twee van deze vrouwen behoren familiebezoekjes hiertoe ook. Bo vult het begrip vrijetijd in als; *'Doen waar je zin in hebt of gaan en staan waar je wil'*. Aangezien ze dat niet kan door haar verantwoordelijkheden als moeder is deze tijd beperkt tot wanneer haar kind slaapt of zelf naar een sportclub is. Deze tijd gebruikt ze dan om te gaan joggen of te lezen. Lies verwoordt vrijetijd als: *'Het recupereren wanneer ze naar hun vader zijn om de twee weekends door eens even te luieren.'*

Alle alleenstaanden zonder kinderen beschouwen vrijetijd als de tijd na het werk en wanneer men dingen kan doen die men graag doet. Aangezien Fatima een werkweek 76 uren telt, is haar vrijetijd beperkt tot slapen. Alle andere vrouwen spreken af met vrienden, familie of sporten. De autochtone kinderloze singles zijn ook actief binnen het verenigingsleven. Geen enkele allochtone kinderloze single is daarentegen lid van een organisatie. Bij de allochtone moeders zijn echter wel twee van de drie vrouwen in mindere of meerdere mate actief geëngageerd in het verenigingsleven of vrijwilligerswerk. Bij de autochtone moeders is dit slechts van toepassing bij eentje.

5.7 Gezondheid

De gezondheidszorg blijkt voor alleenstaande moeders en alleenwonende kinderloze vrouwen minder toegankelijk te zijn. Mogelijke verklaringen die worden aangehaald, zijn een te laag inkomen om hoge en langdurige gezondheidskosten te dragen. Daarenboven schatten beide groepen hun gezondheid ook negatief in. In vergelijking met moeders van twee-oudergezinnen hebben alleenstaande moeders een slechtere gezondheid. Ze beleven meer angstgevoelens (11% tegenover 5,8%) en kampen meer met slaapstoornissen (23,5% tegenover 16,3%). Ook voelen ze zich meer eenzaam (42,1% tegenover 31%).²¹ De negatieve ervaringen die alleenstaande moeders beleven, worden niet toegeschreven aan

²¹ Platform voor Eenoudergezinnen 2007, Dossier 2003-2006, (niet gepubliceerde weergave) p.27-28

hun kinderen, maar wel aan de weinige mogelijkheden die alleenstaande moeders hebben in de maatschappij om zich te ontplooien (Elchardus, 2001).

Dat alleenstaande moeders hun gezondheid negatief inschatten, wordt ook teruggevonden in onze onderzoeksresultaten. Zij kampen het meest met allerlei gezondheidsproblemen. Met uitzondering van Fatima, voelen alle geïnterviewden zonder kinderen zich daarentegen zowel op fysiek als mentaal vlak gezond.

Omwille van financiële redenen is de gezondheidszorg voor zowel alleenstaande moeders als kinderloze singles minder toegankelijk dan voor andere gezinstypes (Elchardus 2001). Onze onderzoeksresultaten bevestigen dit voor de subgroep allochtone alleenstaande moeders.

De allochtone kinderloze vrouwen hechten het meest belang aan hun gezondheid. Gezondheidszorgen worden bij de autochtonen zonder kinderen soms uitgesteld uit principe. Bij de autochtone moeders ligt eerder tijdsgebrek aan de basis. Esin en Saida worden hiertoe gedwongen door financiële redenen. De Marokkaanse geïnterviewde is soms ook genoodzaakt om de behandeling van gezondheidskwaaltjes bij haar kind uit te stellen.

5.8 Levensstijl

Alleenstaande ouders zijn vaker eigenaar van een woning in vergelijking met kinderloze alleenstaanden. In relatieve termen zouden alleenstaanden en eenoudergezinnen ook meer huur betalen dan alle andere gezinstypes (Cantillon 2003). In ons onderzoek zijn vijf van de zes alleenstaande moeders in het bezit van een eigen woning. Bij de kinderloze alleenstaanden is dit het geval bij drie van de zes.

Van de kinderloze autochtonen is Ylien de enige die in het bezit is van een eigen woning. Bij de allochtone zonder kinderen zijn dit Rosa en Fatima. Alle drie betalen ze hiervoor een lening af. De overige kinderloze alleenstaanden huren omdat ze geen financiële ademruimte hebben om een eigen huis te kopen. Alle geïnterviewde moeders zijn tevreden over hun woonsituatie, al is dit bij de allochtonen eerder relatief. De Marokkaanse en Turkse ervaren de woonkost als zeer hoog.

Zowel kinderloze singles als single moeders wonen meer in de stad dan in landelijke gemeentes. Ten eerste omdat er in een stad minder sociale controle is en een echtscheiding daardoor meer aanvaard. Ten tweede verhuist men vaak naar een stedelijke omgeving omwille van sociale, financiële en praktische redenen (Lodewijckx 2001).

De oudere autochtone kinderloze dame en vier van de zes alleenstaande moeders wonen in een landelijke gemeente in de buurt van een stad. Terwijl vijf van de kinderloze vrouwen wel in een stadscentrum wonen. Bij de alleenstaande moeders is dit slechts het geval bij de Italiaanse en Marokkaanse.²²

Vergeleken met personen uit andere huishoudens zijn alleenstaanden minder tevreden over het leven dat ze leiden en de financiële- maatschappelijk positie die ze bekleden (De Vries e.a., 1994).

²² Deze informatie heb ik niet altijd uit de interviews gehaald, maar heb ik ook verworven door bij hen thuis het interview af te nemen.

Drie van de zes geïnterviewde kinderloze singles geven aan eenvoudig en spaarzaam te leven, namelijk Rosa, Fatima en Ylien. Ebru en Karo geven beiden aan een beetje boven hun stand te leven. Ook de Marokkaanse moeder Saïda geeft dit toe omdat ze wil voelen dat ze leeft in plaats van altijd te voelen dat ze overleeft. Alle andere alleenstaande moeders proberen spaarzaam te zijn.

Marokkaanse alleenstaande moeders zijn beter in staat het gezinsbudget te beheren dan Turkse waarbij de schulden zich meestal opstapelen (Eldering en Borm 2003). Zowel de Turkse als de Marokkaanse geïnterviewden kampen met financiële moeilijkheden. Maar in tegenstelling tot de bovenvermelde conclusie kunnen wij het omgekeerde afleiden. Esin leeft namelijk spaarzamer dan Fatima die expliciet stelt over geen financiële ademruimte te beschikken.

De meeste geïnterviewden, ongeacht afkomst of kinderen, vinden dat leeftijd een belangrijke invloed heeft op mogelijke budgetruimte voor huishoudtoestellen, meubels... Naarmate men ouder wordt, ervaart men minder moeilijkheden en verwerft men meer financiële ademruimte.

Astrid noemt zichzelf; *'Een semi-actieve single met een vrij gestructureerd leven waarin een perfecte combinatie aan bod komt tussen rust en vrijetijdsactiviteiten'*. Karo bestempelt haar levensstijl als *'out going'* omdat ze zeer actief is. Ook alle allochtone alleenstaande vrouwen benadrukken hoe druk en hectisch hun leven is. Alleen de alleenstaande moeders Kelly en Julia zijn tevreden over hun levensstijl. De Marokkaanse en Turkse moeder zijn redelijk tevreden over hun leven, buiten de financiële moeilijkheden waarmee ze geconfronteerd worden. Lies omschrijft haar leven als lastig en vermoeiend. Bo zegt dat het over een vaststelling gaat en geen kwestie van al dan niet tevreden te zijn.

Het sociaal leven is vooral afgestemd op gezinnen of koppels, waardoor de heersende normen en waarden het zelfbeeld beïnvloeden. Zo bestaan er onvriendelijke denkbeelden over alleenstaande vrouwen (Elchardus, 2001). Kelly en Bo benadrukken geen belang meer te hechten aan de buitenwereld, waardoor ze zich gelukkiger voelen.

5.9 Toekomstperspectief

Dertigjarige alleenstaanden beleven een soort crisis omdat de visie over het alleen zijn van tijdelijk naar permanent verschuift. Door de factor motivatie na te gaan, krijgt men inzicht of het single zijn als vrijwillig en permanent wordt beschouwd (Elchardus 2001).

Astrid (26 jaar) en Karo (29 jaar) zijn de enigen van alle geïnterviewden vrouwen, ongeacht origine of kinderen, die concreet stappen zullen ondernemen in het vinden van een partner als ze binnen de twee à vier jaar nog steeds single zijn. Dan zijn ze namelijk dertig of net iets ouder, wat dus mogelijk samenvalt met de bevinding van Elchardus (2001) over het ervaren van een levenscrisis. De Turkse kinderloze Ebru is de enige van alle geïnterviewden die zichzelf al heel haar leven als single beschouwt. De Marokkaanse Fatima zonder kinderen zei dit eerst ook, maar tijdens het interview werd duidelijk dat zij al enige relaties achter de rug had. Esin daarentegen niet. Zij ervaart haar partnerloosheid zoals Ylien als vrijwillig en permanent. Bij de alleenstaande moeders had slechts Lies het zelf expliciet over een nieuwe partner en Saïda zijdelings. Zij zijn ook de enige alleenstaande moeders die open staan voor een nieuwe relatie.

Elchardus (2001) heeft het in zijn onderzoek ook over de factor 'basishouding'. Waarmee hij verwijst naar de manier waarop men in staat is om 'alleen zijn' op een positieve manier te ervaren en niet als een bedreiging. Men kan zich namelijk alleen voelen zonder minder gelukkig te zijn of het ook als eenzaamheid ervaren (Dowrick 2001).

Met uitzondering van Fatima, kunnen we vaststellen dat diegenen zonder kinderen die hopen op een partner zich niet alleen voelen in het leven in tegenstelling tot diegenen die niet op zoek zijn. Van alle zes bevroegde alleenstaande moeders voelt slechts één zich niet alleen in het leven. Zo argumenteert Kelly dat getrouwde mensen zich ook heel eenzaam kunnen voelen terwijl ze wel met twee zijn. Alle andere moeders voelen zich wel eenzaam omdat ze alleen alle verantwoordelijkheden moeten dragen.

5.10 Single mannen versus single vrouwen

Met uitzondering van één autochtone moeder, vinden alle andere geïnterviewde vrouwen dat er verschillen zijn tussen single mannen en vrouwen. We kunnen de antwoorden in twee verklaringen clusteren; met betrekking tot het dagelijkse leven en met betrekking tot maatschappelijke aanvaardbaarheid.

Mannen zouden ook minder druk ervaren van buitenaf om een relatie aan te gaan omdat ze door de maatschappij beschouwd worden als '*happy single*'. Terwijl van een alleenstaande vrouw altijd gedacht wordt dat ze op zoek is naar een partner. Zo zouden alleenstaande mannen zonder verwijten ook mogen versieren en van het leven genieten in tegenstelling tot alleenstaande vrouwen, die door de buitenwereld nog altijd worden nagekeken. Een alleenstaande vrouw wordt bovenop niet ernstig genomen en men is er vaak op uit haar '*in het zak te zetten*'. Fatima benadrukt hierbij dat deze gedachtegang niet alleen heerst in de Marokkaanse gemeenschap, maar evengoed in Belgische kringen.

In de Turkse en Marokkaanse cultuur wijken ongehuwde vrouwen af van het ideaal en bekleden ze een minderwaardige positie in de gemeenschap waardoor ze gestigmatiseerd worden (Welslau & Deven 2003). Onze onderzoeksbevindingen tonen aan dat dit beeld ook in de autochtone kringen verweven zit en niet alleen in de allochtone gemeenschap.

Er zijn drie redenen voor de overgrote aanwezigheid van vrouwen in de groep alleenstaande ouders. Het fenomeen 'bewust ongehuwde moeders' heeft geen mannelijke tegenhanger. Bij een (echt)scheiding blijven kinderen vaker bij de moeder. En tenslotte gaan alleenstaande vaders ook sneller over tot een nieuw huwelijk of samenwonenrelatie in vergelijking met alleenstaande vrouwen. Kortom de dynamiek bij alleenstaande vaders is groter dan bij alleenstaande vrouwen (Valgaeren 2007). Onze onderzoeksresultaten bevestigen dit ook...

De Marokkaanse en Turkse moeders zijn van mening dat de kinderen uiteindelijk altijd ten laste van de vrouw komen en de man het vaak laat afweten. Julia vindt dat alleenstaande mannen veel sneller opnieuw een partner vinden, ongeacht of ze nu kinderen hebben of niet. Want alleenstaande vrouwen zouden zich hiertegenover gediensiger stellen door over de aanwezigheid van kinderen minder problemen te maken. Vervolgens geeft één autochtone kinderloze vrouw ook aan dat alleenstaande mannen het financieel breder hebben doordat ze in het algemeen meer verdienen dan vrouwen.

6 Conclusie

Onze aandachtspunten liggen in het verlengde van het onderzoek van Elchardus (2001). Door het gezinsdenken worden alleenstaande burgers benadeeld op verschillende maatschappelijke vlakken zoals onder andere hun rechtspositie. Het dominante gezinsmodel waarop onze maatschappij gebaseerd is, veroorzaakt heel wat verborgen problemen voor alleenstaanden. De kern van de verschillende moeilijkheden waarmee ze kampen is terug te brengen tot het feit dat ze alle narigheid waarmee men in het leven geconfronteerd kan worden alleen moeten dragen. Dit zou waarschijnlijk geen probleem zijn wanneer de grondvesten van onze samenlevingsvorm niet vanuit het gezinsdenken zouden vertrekken. Alleenstaande vrouwen mag men niet als slachtoffer van hun keuze benaderen vanuit het idee dat men met twee sterker in het leven staat. Als we dit doen, maken we ons onbewust weer schuldig aan het dominante gezinsdenken. Het leven zou zo georganiseerd moeten worden dat de keuze om geen partner te hebben, niet meer afgestraft wordt. Het single zijn zou niet meer vanzelfsprekend gecombineerd mogen gaan met een gratis pakket aan maatschappelijk veroorzaakte nadelen. Het is niet omdat deze euvels minder zichtbaar zijn dan andere maatschappelijke problematieken, dat we daarom licht over de moeilijkheden van alleenstaande vrouwen, met of zonder kinderen, mogen gaan.

De geïnterviewde vrouwen in dit onderzoek zijn door de Nederlandstalige Vrouwenraad aangereikt en behoren eerder tot een selecte groep van alleenstaanden. In tegenstelling tot de bevindingen van verschillende onderzoekers zoals Elchardus, Cantillon en Verbist... zijn al mijn respondenten hoger geschoold en verdienen vijf van de twaalf geïnterviewden meer dan 2000 euro netto per maand. Zoals al eerder aangehaald zijn we ons ervan bewust dat dit een invloed heeft op onze onderzoeksresultaten. Ondanks de steviger positie die deze vrouwen bekleden binnen de algemene subgroep alleenstaanden, vormen zij echter ook een buitenbeentje in de maatschappij in vergelijking met de klassieke gezinstypes. We kunnen besluiten dat bijna alle bevraagde alleenstaanden, ongeacht de aanwezigheid van kinderen, moeilijkheden ervaren op vlak van arbeid, financiële budgetruimte en een gebrek aan koopkracht om een eigen woning te verwerven. Vooral dit laatste aspect is een groter probleem voor alleenstaande kinderloze vrouwen dan voor alleenstaande moeders. De alleenstaande moeders bekleden niettemin een nog meer benadeelde situatie. Zij kampen namelijk bijkomend met problemen op vlak van het combineren van arbeidsverplichtingen met het privéleven, onbetaald alimentatiegeld... Ze voelen zich niet alleen minder goed in hun vel op zowel fysiek als mentaal vlak, maar beschikken ook over minder mogelijkheden om hieraan iets te doen. Bovenop staan ze er in de opvoeding vaak helemaal alleen voor zonder enige ondersteuning. De oorzaak hiervan is een gebrek aan tijd en geld om sociale contacten te onderhouden, waardoor ze slechts een beperkt sociaal netwerk hebben om op terug te vallen. Deze vrouwen bevinden zich zodoende in een vicieuze cirkel, die pas doorbroken wordt naargelang hun kinderen ouder worden. Met de leeftijd van hun kind komt het licht op het einde van de tunnel dichterbij. Aangezien we in een welvaartstaat leven, mogen we deze alleenstaande moeders in deze periode echter niet aan hun lot overlaten. Evenmin moet men de situatie van alleenstaande kinderloze vrouwen onaangeroerd laten. Zij staan iets sterker in het leven dan alleenstaande moeders, maar ten aanzien van het klassieke gezinstype bevinden ook zij zich in een minderwaardige positie (Elchardus, 2001).

Zoals Van Dijke & Terpstra (1991) stellen, is het probleem dat alleenstaanden door hun omgeving in eerste instantie worden benaderd als slachtoffer van hun situatie. Als blijkt dat dit niet zo is, worden ze afgekeurd en kunnen ze op bijna geen begrip rekenen. Ook in ons onderzoek klagen verschillende

alleenstaanden hierover en trekken ze het verder door naar het beleid toe. Pas wanneer men zich zwak voordoet en het slachtoffer van de situatie speelt, krijgt men hulp. Dit tast niettemin de eigenwaarde aan. Tijdens dit onderzoek kwamen de problemen en ellende van de geïnterviewde alleenstaande vrouwen en moeders naar boven. Ondanks alle moeilijkheden waarmee ze geconfronteerd worden, merkt men ook een kracht en sterkte op. Één voor één hebben deze vrouwen een niet te onderschatten levensparcours afgelegd en één voor één vechten ze voor een toekomst.

Onze aanbeveling is dan ook om deze vrouwen te ondersteunen en stimuleren opdat ze vaker zouden voelen dat ze leven in plaats van het gevoel te hebben te overleven, zoals één van de geïnterviewde het formuleert. In alle bescheidenheid bevelen we aan om allereerst vier kernproblemen aan te pakken: woonkosten, energieprijzen, geïnstitutionaliseerde kinderopvang en tegemoetkomingen voor kinderen van alleenstaanden.

Men zegt dat de Belg geboren is met een baksteen in zijn maag. Voor alleenstaande vrouwen in Vlaanderen en Brussel geldt deze uitspraak ook, weliswaar met het verschil dat het meestal een onhaalbare wens is. Ze slagen er amper in om de woonkost te drukken omdat zelfs de huurprijzen een grote hap uit het inkomen nemen. In vergelijking met het klassieke gezinstype worden alleenstaanden ook benadeeld met betrekking tot energiekosten. Als alleenstaande kunnen ze niet genieten van schaalvoordelen en worden de kosten door slechts één paar schouders gedragen in plaats van door twee. Misschien kan de overheid de energieprijzen voor alleenstaanden draagbaar maken door hen recht te geven op specifieke toelagen zodat ze deze kost in hun budget beter kunnen opvangen.

Ondanks verscheidene initiatieven van de Vlaamse Overheid en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is er nog steeds nood aan meer geïnstitutionaliseerde betaalbare kinderopvang. Zoals al eerder aangehaald, hebben alleenstaande moeders vaak geen sociaal netwerk waarbij ze met dit probleem terecht kunnen. Ook Knijn en van Wel (2000) beklemtonen dat geïnstitutionaliseerde kinderopvang een zeer belangrijke ondersteuningsbron is die invloed uitoefent op verschillende andere vlakken. Zo creëert het meer arbeidsmogelijkheden of zorgt het voor een gemakkelijkere uitoefening van de bestaande arbeidsverplichtingen. Op deze wijze kan men een antwoord bieden aan twee grote problemen van alleenstaande moeders, namelijk een gebrek aan tijd en aan geld.

Men zou ook de hokjesmentaliteit achterwege moeten laten en zodoende verschillen tussen kinderen erkennen. Namelijk of ze het kind zijn van een alleenstaande ouder of niet, of ze het alimentatiegeld waarop ze recht hebben effectief uitbetaald krijgen of niet, of ze erkend zijn door hun vader of niet. Want deze verschillen hebben namelijk een zeer grote impact op het inkomen van alleenstaande moeders en bijgevolg ook op de kansen die ze hun kinderen kunnen bieden. Alimentatiegeld is verbonden met de verantwoordelijkheden van het vaderschap, maar wat als dit vaderschap in eerste instantie al niet wordt opgenomen? Wanneer een kind niet erkend is door zijn vader, wordt deze het recht op alimentatie meteen ontnomen. Wellicht zou de overheid hier zijn rol als huisvader van de samenleving kunnen opnemen om een maatschappelijke vorm van alimentatie uit te keren. Net zoals kinderen van een gestorven ouder wezengeld krijgen, zou men voor niet erkende kinderen een opvangnet moeten uitwerken. Ook kinderen wiens vader wel verplicht is om alimentatiegeld te betalen, maar die hieraan ontloopt, mogen niet in de kou blijven staan. Tot slot van rekening dragen ze geen schuld, maar worden ze wel het zwaarst getroffen en gestraft.

Tenslotte zouden we willen eindigen met een quote van een geïnterviewde waaraan we hopen een bijdrage geleverd te hebben met deze masterproef: *'Het moet voor alleenstaanden ook draagbaar en haalbaar worden om een leven uit te bouwen!'*.

Bijlage

Bijlage 1: Tabel 'Aard der huishoudens' en 'Der vreemde bevolking'	36
Bijlage 2: Artikel 25 van de Universele Verklaringen van de Rechten van de Mens	38
Bijlage 3: Alimentatie	39
Bijlage 4: Evolutie gezinspositie.....	40
Bijlage 5: Scholingsniveau	41
Bijlage 6: Arbeidsmarktparticipatie.....	42
Bijlage 7: Gezin en werkloosheid	43
Bijlage 8: Kost maandelijke huur	44
Bijlage 9: Alimentatie.....	45
Bijlage 10: Vergelijking onderzoeken	46
Bijlage 11: Inkomenstraject	48
Bijlage 12: Berekening werktijd voor de kinderloze allochtone alleenstaanden	49
Bijlage 13: Berekening werktijd voor de autochtone alleenstaande moeders.....	49

Bijlage 1

Tabel 1: Aard der huishoudens, http://www.statbel.fgov.be/figures/d24_nl.asp, geraadpleegd op 9/04/2008

Aard der huishoudens	Aantal				Percentage			
	1991	2003	2004	2005	1991	2003	2004	2005
Vlaams Gewest	2.203.038	2.457.779	2.480.108	2.501.681	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Niet-familiale huishoudens								
- alleenwonende mannen	220.020	316.752	325.635	332.525	10,0%	12,9%	13,1%	13,3%
- alleenwonende vrouwen	308.175	381.491	388.163	394.039	14,0%	15,5%	15,7%	15,8%
- personen die geen familiekeren vormen (a)	64.463	132.193	138.557	143.812	2,9%	5,4%	5,6%	5,7%
Huishoudens met 1 familiekeren								
- echtparen zonder kinderen	553.110	601.306	603.161	607.023	25,1%	24,5%	24,3%	24,3%
- echtparen met ongehuwde kinderen	868.304	750.539	735.596	722.084	39,4%	30,5%	29,7%	28,9%
- vaders met ongehuwde kinderen	34.451	69.142	75.299	82.257	1,6%	2,8%	3,0%	3,3%
- moeders met ongehuwde kinderen	134.264	185.353	192.113	198.226	6,1%	7,5%	7,7%	7,9%
Huishoudens met meerdere familiekeren (b)	19.184	19.892	20.183	20.651	0,9%	0,8%	0,8%	0,8%
Type huishouden onbekend	1.067	1.119	1.142	1.064	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Het cijfers 40.3% dat de groep alleenstaanden in Vlaanderen voor 2005 representeert, is berekend door de optelsom van volgende gegevens;

- alleenwonende mannen, namelijk 13.3%
- alleenwonende vrouwen, namelijk 15.8%
- vaders met ongehuwde kinderen, namelijk 3.3%
- moeders met ongehuwde kinderen, namelijk 7.9%

Het totaal van deze cijfers geeft 40.3%.²³

In de tabel op de volgende bladzijde vindt u een overzicht weer van het percentage vrouwen van allochtone afkomst in Vlaanderen. Ik heb de buurlanden buiten beschouwing gelaten, op vraag van de Nederlandstalige vrouwenraad en me gericht op de andere vijf meest voorkomende allochtone groepen. Op basis hiervan zal ik onder andere vervolgens een selectie maken bij de respondenten van allochtone afkomst.

²³ **Opmerking:** volgens Lodewyckx, van het voormalig centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies, wordt het aantal alleenstaande ouders in het rijksregister lichtjes overschat. In realiteit wonen sommige alleenstaande ouders samen met een partner, zonder op hetzelfde adres gedomicilieerd te zijn (Lodewyckx, 2001 in Valgaeren, 2007).

Tabel 2: De vreemde bevolking

http://ecodata.mineco.fgov.be/mdn/Vreemde_bevolking.jsp;jsessionid=j4d8sy9f41?CMDNAM E=CHT18905&CMDTARGET=MdScatter483&VARIABLE=11&INDEX=3, geraadpleegd op 10 april 2008

Land van herkomst	Aantal	Procentueel
Duitsland	2796	3,87%
Oostenrijk	222	0,31%
Denemarken	223	0,31%
Spanje	2493	3,45%
Finland	302	0,42%
Frankrijk	4220	5,84%
Verenigd Koninkrijk	2156	2,99%
Luxemburg	108	0,15%
Griekenland	682	0,94%
Ierland	325	0,45%
Portugal	1754	2,43%
Zweden	280	0,39%
Italië	4384	6,07%
Nederland	19901	27,56%
Bulgarije	586	0,81%
Cyprus	18	0,02%
Hongarije	305	0,42%
Malte	18	0,02%
Noorwegen	114	0,16%
Polen	2464	3,41%
Roemenië	930	1,29%
Zwitserland	147	0,20%
Letland	78	0,11%
Estland	47	0,07%
Litouwen	124	0,17%
Tsjechische Republiek	295	0,41%
Slovaakse Republiek	402	0,56%
Rusland (Federatie van)	1120	1,55%
Croatië	84	0,12%
Slovenië	31	0,04%
Macedonië	189	0,26%
Bosnië-Herzegovina	118	0,16%
Turkije	3792	5,25%
Joegoslavië (vanaf 1999)	887	1,23%
Tsjechoslovakije (Ex-)	33	0,05%
Andere landen van Europa	100	0,14%
Indië	871	1,21%
Indonesië	399	0,55%
Japan	438	0,61%
Filippijnen	986	1,37%
Noord-Vietnam	134	0,19%
China (Volksrepubliek)	1247	1,73%
Thailand	1391	1,93%
Bangladesh	84	0,12%
Iran	379	0,52%
Israël	195	0,27%
Libanon	68	0,09%
Pakistan	313	0,43%
Syrië	80	0,11%
Andere landen van Azië	429	0,59%
Burundi	74	0,10%
Kameroen	207	0,29%
Congo	715	0,99%
Ivoorkust	59	0,08%
Ghana	492	0,68%
Senegal	101	0,14%
Nigeria	579	0,80%
Zuid-Afrika	171	0,24%
Rwanda	115	0,16%
Angola	126	0,17%
Algerije	233	0,32%
Egypte	113	0,16%
Marokko	5528	7,66%
Tunesie	283	0,39%
Andere landen van Afrika	533	0,74%
Canada	206	0,29%
USA	925	1,28%
Dominicaanse Republiek	130	0,18%
Brazilië	526	0,73%
Chili	134	0,19%
Colombia	150	0,21%
Peru	160	0,22%
Andere landen van Amerika	334	0,46%
Australië	100	0,14%
Andere landen van Oceanië	22	0,03%
Totaal nationaliteiten	72208	100,00%

Jaar: 2007

Gewest: Vlaams Gewest

Leeftijdsklasse: Van 25 tot 50 jaar

Geslacht: Vrouwen

Bijlage 2

Het volledige uitgeschreven artikel 25 van de Universele Verklaringen van de Rechten van de Mens: ' Een ieder heeft recht op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten, alsmede het recht op voorziening in geval van werkloosheid, ziekte, invaliditeit, overlijden van de echtgenoot, ouderdom of een ander gemis aan bestaansmiddelen, ontstaan ten gevolge van omstandigheden onafhankelijk van zijn wil.'

(<http://www.unhcr.ch/udhr/lang/dut.htm>, geraadpleegd op 30/03/2008)

Bijlage 3

Cantillon, B., Verbist, G., DE Maesschalck, V. (2003), *Sociaal-economische levensomstandigheden van eenoudergezinnen in België*, in opdracht van het Platform voor Eenoudergezinnen, p. 27

Tabel 2.5. Percentage huishoudens die alimentatie ontvangen naar het geslacht, leeftijd, aantal kinderen en scholingsniveau van het gezinshoofd, België, 1997 (N= 164).

Geslacht van het gezinshoofd	- man	27,7
	- vrouw	72,3
Leeftijd van het gezinshoofd	- < 25	4,4
	- 25-34	15,9
	- 35-44	50,4
	- > 45	29,3
Aantal kinderen	- geen	12,4
	- een	46,1
	- twee	27,5
	- drie of meer	14,0
Scholingsniveau van het gezinshoofd	- onbekend	3,9
	- laaggeschoold (1)	44,9
	- middelmatig geschoold (2)	30,5
	- hooggeschoold (3)	20,7
Burgerlijke staat gezinshoofd	- gehuwd	17,4
	- ongehuwd	7,8
	- weduwe	1,8
	- gescheiden	61,8
	- feitelijk gescheiden	10,9
Gezinstype	- alleenstaande	6,8
	- koppel zonder kinderen	0,7
	- koppel met kinderen	18,5
	- eenoudergezin	55,9
	- samengesteld gezin	18,2
Gemiddelde alimentatie in Euro		250
Gemiddeld inkomen (na ontvangst van alimentatie) in Euro		1840
Gemiddeld equivalent huishoudinkomen* in Euro		1070

(1) Ten hoogste diploma lager secundair onderwijs of lager

(2) Behaalde diploma is diploma hoger secundair onderwijs

(3) Behaalde diploma is diploma hoger onderwijs (hogeschool of universiteit)

* aangepaste OESO-schaal: 1, .5, .3

Bron: Sociaal-Economisch Panel 1997.

Bijlage 4

Geurts, K. & Van Woensel, A. (2005) *Genderzakboekje: zij en hij op de arbeidsmarkt*, Leuven: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, p.25

Evolutie van de gezinsposities
Bevolking 18-64 jaar - Vlaams Gewest, 1990-2004

	Evolutie van het aantal personen 1990-2004		Aandeel van de gezinsposities 2004	
	Vrouwen (%)	Mannen (%)	Vrouwen (%)	Mannen (%)
Alleenstaande	0	+4	14	19
Met partner, kinderloos	+30	+26	9	13
Met partner, 1 kind	+19	+17	35	22
Met partner, 2 kinderen	-12	-13	17	16
Met partner en 3+ kinderen	-6	-6	18	17
Alleenstaande vader	-10	10	8	7
Alleenstaande moeder	+35	+31	7	7
Alleenstaande	+10	+11	3	3
Totaal	+2	+2	100	100

BRW CBIS (Bron: Steunpunt WVA)

Bijlage 5

Cantillon, B., Verbist, G., DE Maesschalck, V. (2003), *Sociaal-economische levensomstandigheden van eenoudergezinnen in België*, in opdracht van het Platform voor Eenoudergezinnen, p.12

Tabel 1.10. Een- en tweoudergezinnen met kinderen volgens scholingsniveau, België, 1985-1997.

	Gezinshoofd		Partner	
	1985	1997	1985	1997
<i>Eenoudergezinnen</i>				
laag	49,4	37,7		
gemiddeld	30,1	34,3		
hoog	20,5	28,0		
<i>Tweoudergezinnen</i>				
laag	43,1	34,5	49,2	31,3
gemiddeld	30,3	32,5	29,1	33,6
hoog	26,6	33,0	21,8	35,2

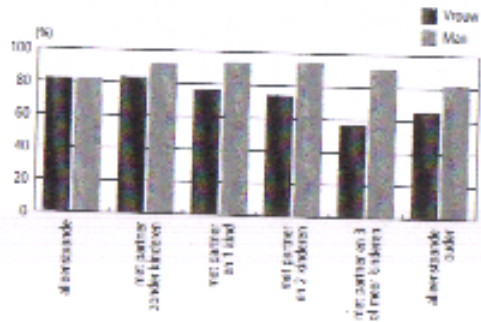
(*) Scholingsniveau: laag: geen, lager of lager middelbaar onderwijs, midden: hoger middelbaar onderwijs, hoog: hoger en universitair onderwijs.

Bijlage 6

Leyman, A., Kuppens, T., Van Aerschot, M. (2006), *Genderjaarboek 2006. MV United in cijfers*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, p.60

4.2 Impact van het gezinsleven op de arbeidsmarktparticipatie

Werkzaamheidsgraad van vrouwen en mannen van 25 tot 44 jaar naar gezinspositie, Vlaanderen, 2002

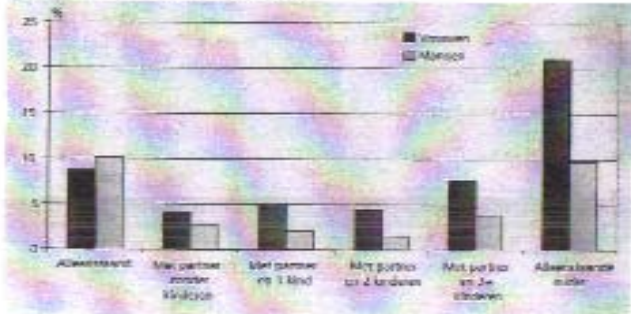
Bron: Kringpunt Werk, Sociale Zekerheid, Dienst voor de Arbeidmarkt; bewerking S-G&P

Bijlage 7

Geurts, K. & Van Woensel, A. (2005) *Genderzakboekje: zij en hij op de arbeidsmarkt*, Leuven: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, p.142

Gezin en werkloosheid

Werkloosheidsgraad van vrouwen en mannen van 25 tot 44 jaar naar gezinspositie Vlaams Gewest, 2002

Bron: Vlaamse Arbeidsmarkt bij de ISTAT, berekening 11 (Bewerking Steunpunt W&V)

Bijlage 8

Cantillon, B., Verbist, G., DE Maesschalck, V. (2003), *Sociaal-economische levensomstandigheden van eenoudergezinnen in België*, in opdracht van het Platform voor Eenoudergezinnen, p.20

Tabel 1.24. Gemiddelde bedrag van de maandelijkse huur voor gezinnen die een woning huren in Euro, België, 1997.

	maandelijkse huur	
	bedrag	% van inkomen
alleenstaande	290	25,6
koppel zonder kind	360	18,1
koppel met kind	340	13,5
eenoudergezin	300	19,0
samengesteld gezin	310	11,0
totaal	320	14,9

Bron: Sociaal-Economisch Panel 1997.

Bijlage 9

Cantillon, B., Verbist, G., DE Maesschalck, V. (2003), *Sociaal-economische levensomstandigheden van eenoudergezinnen in België*, in opdracht van het Platform voor Eenoudergezinnen, p.27

Tabel 2.1. Proportie gezinnen met ten minste een gescheiden gezinslid en dat een alimentatie ontvangt, België, 1997.

	ja	nee	
% gezinnen met ten minste een gescheiden gezinslid	15,5	84,5	100,0
% gezinnen dat alimentatie ontvangt	5,0	95,0	100,0
- gezin met een gescheiden gezinslid	28,4	71,6	100,0
- gezin zonder gescheiden gezinslid	1,1	98,8	100,0
- alleenstaande	1,8	98,2	100,0
- koppel zonder kinderen	0,1	99,9	100,0
- koppel met kinderen	2,5	97,5	100,0
- eenoudergezinnen	50,5	49,5	100,0
- samengesteld gezin	5,8	94,2	100,0

Bron: Sociaal-Economisch Panel 1997.

Tabel 2.2. Ontvangst van alimentatie naar gezinstype*, België, 1997.

	ja	nee
alleenstaande	6,8	18,8
koppel zonder kinderen	0,7	25,6
koppel met kinderen	18,4	37,4
eenoudergezinnen	56,9	2,9
samengesteld gezin	18,2	15,4
totaal	100	100

*alle alimentatieontvangende gezinnen, niet enkel de gescheiden.

Bron: Sociaal-Economisch Panel 1997.

Ook het aandeel van de gezinnen op actieve leeftijd dat een alimentatie betaalt is relatief gering. Met 2,9% is deze groep zelfs nog beperkter dan het aandeel ontvangende gezinnen. Dat het percentage betalende en ontvangende gezinnen wat van mekaar verschilt, kan een aantal oorzaken hebben. Ten eerste betalen de betalende gezinnen in onze steekproef niet per definitie aan de ontvangers en vice versa. Ten tweede is het best mogelijk dat in enkele gevallen vanuit een gezin meerdere alimentatiestromen vertrekken naar verschillende gezinnen. Tot slot kan er

Bijlage 10 : Vergelijking onderzoeken

De Vries e.a. (1994) ²⁴	Knijen en van Wel (2000) ²⁵	Elchardus e.a. (2001) ²⁶
<p><u>Achtergrondkenmerken</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Geslacht ➤ Leeftijd ➤ Opleiding ➤ Inkomen ➤ Percepties over inkomen (rondkomen?) ➤ Percepties over eigen gezondheid 	<p><u>Achtergrondkenmerken</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Geslacht ➤ Leeftijd (ouder en kind) ➤ Kindertal ➤ Etniciteit ➤ Opleiding ➤ Relatieverleden (gehuwd-samengewoond-duur-hoelang uit elkaar) 	<p><u>Profielvariabelen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Gezinsprofiel ➤ Persoonsgegevens <p>Geslacht - leeftijd - opleiding – werksituatie - beroepsuitoefening - arbeidstijd - seksuele geaardheid - maandelijks beschikbaar inkomen - percepties inkomsten – uitkering</p>
<p><u>Arbeidsparticipatie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Participatiegraad ➤ Ervaringen combinatie werkhuishouden ➤ Situatie van niet-werkenden 	<p><u>Financiële(on)afhankelijkheid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Aantal jaar dat men gewerkt heeft/werkt ➤ Aantal jaar dat men uitkering kreeg/krijgt ➤ Aantal jaar financiële afhankelijkheid van ex-partner (voor breuk) <ul style="list-style-type: none"> ➤ Alimentatie ➤ Kinderbijslag ➤ Huidige inkomstenbron ➤ Netto-maandinkomen per inkomstenbron ➤ Bijstandmoeders: arbeidsplichtig of reden van vrijstelling ➤ Reden voor laatste/huidige uitkering 	<p><u>Welzijn</u></p> <p>Tevredenheid met</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ De huisvesting ➤ Het sociaal netwerk ➤ Vrijtijdsbesteding <p>Algemene tevredenheid en geluksgevoel</p>
<p><u>Zorgtaken</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Huishoudelijk werk ➤ Andere zorgtaken ➤ De perceptie daarvan 	<p><u>Leefsituatie-zorgen-werken</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Medische & sociale problemen ➤ Kansrijk op de arbeidsmarkt ➤ Dominantie zorg-boven arbeidsethos ➤ Combinatieproblemen zorgen-werken ➤ Financiële motivatie ➤ Steun ex-partner ➤ Houding kinderopvang ➤ Verbetering levenssituatie 	<p><u>Sociale netwerk</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Contactfrequentie ➤ Aard van contacten ➤ Beschikbaarheid betaalde diensten ➤ Deelname verenigingsleven en voorkeuren
<p><u>Sociale participatie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Lidmaatschap van verenigingen ➤ Vrijwilligerswerk verrichten ➤ Een opleiding volgen ➤ Persoonlijke contacten ➤ Persoonlijke beoordeling hiervan (voldoende?) 	<p><u>Arbeidsmarktorientatie en -gedrag</u></p> <p><i>Werkende moeders</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Welke betaalde werkzaamheden ➤ Hoeveel uur per week ➤ Hoe werk verworven ➤ Hoeveel jaar men aaneengesloten werkt ➤ Invloed op uitkering 	<p><u>Toegankelijkheid gezondheidszorg</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Gezondheidskosten en budget ➤ Evaluatie bekendheid mutualiteitsdiensten en kostprijs ➤ Bekendheid mutualiteitsverenigingen

²⁴ DE VRIES, H.H., VAN DIJCK, H.M.L, KUIPER, N.Y. (1994), *Maatschappelijke participatie van alleenstaanden*, Leiden: Sinteur, pg 69-71

²⁵ VAN WEL, F., KNIJN, T. (2000), *Alleenstaande ouders over zorgen en werken*, Gravenhage: Elsevier, p.9-10

²⁶ ELCHARDUS, M., DE PEUTER, C., NUYTS, T., SMITS, W. (2001), *Een onderzoek naar het welzijn van alleenstaanden en alleenstaande ouders in Vlaanderen*, Brussel : Socialistische Vooruitziende Vrouwen, p.76-79

	<p><i>Bijstandsmoeders</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Uitstroomwens ➤ Concreet werk zoeken ➤ Percepties over combinatie volledige arbeidsplicht & kind ➤ Vertrouwen sociale dienst & stimulering ➤ Scholingstraject gevolg/belangstelling ➤ Vrijwilligerswerk/interesse 	
<p><u>Bestaanstevredenheid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Alleen wonen ➤ De beleving ervan ➤ Toekomstpercepties ➤ Zich gelukkig voelen 	<p><u>Kinderopvang</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Percepties over kinderopvang ➤ Gebruik van kinderopvang in verband met arbeid/scholing ➤ Kosten kinderopvang ➤ Tevredenheid huidige kinderopvang 	<p><u>Levensstijl</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Gezondheid en levenswijze ➤ Vrijtijdsbesteding

DE VRIES, H.H., VAN DIJCK, H.M.L, KUIPER, N.Y. (1994), *Maatschappelijke participatie van alleenstaanden*, Leiden: Sinter, pg 69-71

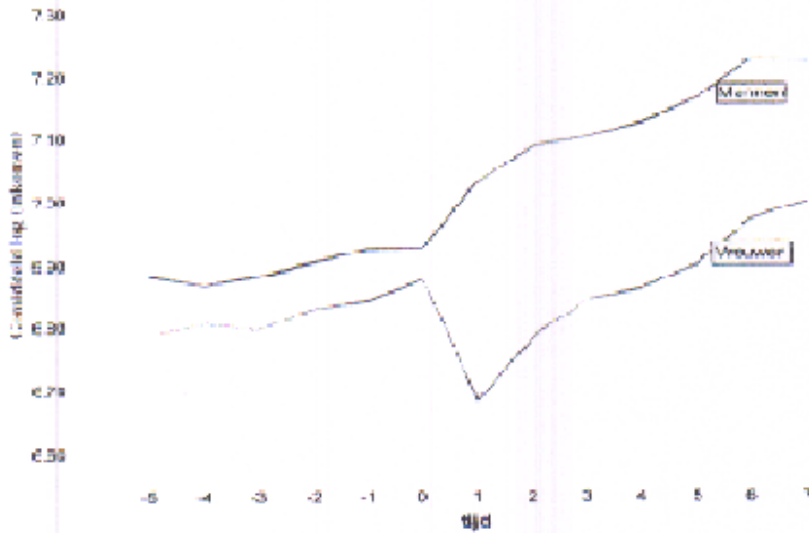
² VAN WEL, F., KNIJN, T. (2000), *Alleenstaande ouders over zorgen en werken*, Gravenhage: Elsevier, p.9-10

³ ELCHARDUS, M., DE PEUTER, C., NUYTS, T., SMITS, W. (2001), *Een onderzoek naar het welzijn van alleenstaanden en alleenstaande ouders in Vlaanderen*, Brussel : Socialistische Vooruitziende Vrouwen, p.76-79

Bijlage 11

Cuypers, D., Mortelmans, D., Torfs, N. (2008), *Is echtscheiding werkelijk Win for life?*, Brugge: die keure
 III. Jansen, M., *De financiële gevolgen van relatiebreuken: terugval en herstel bij mannen en vrouwen* (p. 51-52)

Fig. 1. Gemiddeld inkomenstraject naar geslacht, alle landen

EMPIRISCHE BEVINDINGEN

Fig. 3 Voorspelde inkomenstrajecten voor mannen

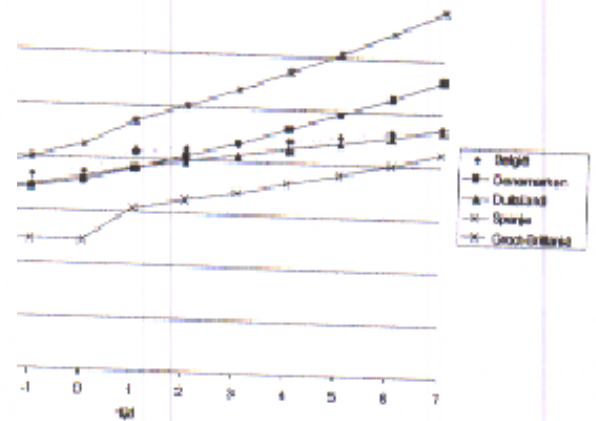
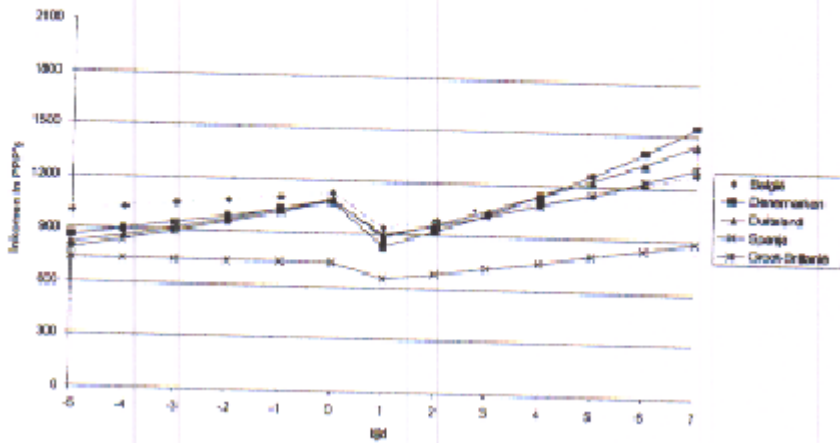

Fig. 4 Voorspelde inkomenstrajecten voor vrouwen

Bijlage 12

Berekening werktijd voor de kinderloze allochtone alleenstaanden

Voor de autochtone alleenstaande vrouwen zonder kinderen
 $(35 + 37.5 + 40) / 3 = 37.5$ uur de week

Voor de allochtone alleenstaande vrouwen zonder kinderen
 $(43 + 40 + 76) / 3 = 53$ uur de week

De Italiaanse vrouw werkt gemiddeld tussen de 38 en 48 uur de week
 $(38 + 48) / 2 = 43$ uur de week

Bijlage 13

Berekening werktijd voor de autochtone alleenstaande moeders

$(45 + 38 + 40) / 3 = 41$ uur de week

Bronnen

Boeken

Gordon, T. (1994), *Single Women: on the margins?*, Londen: MacMillan.

Dowrick, S. (2001), *Single: intimiteit en alleen zijn*, vertaald door Hans Kooijman, Amsterdam/Antwerpen: Contact.

Kooistra, J., van Mourik, I. (1997), *Leefvormen, identiteit en socialisatie. Van klassiek gezin tot postmodern samenleven*, Utrecht: Lemma

Van Wel, F., Knijn, T. (2000), *Alleenstaande ouders over zorgen en werken*, Gravenhage: Elsevier

Van Dijke, A., Terpstra, L. (1991), *Wel kinderen, geen man. Lesbisch en alleenstaand moederschap*. Gravenhage: Migrantenuitgeverij Warray

Eldering, L., Borm J-A. (1996), *Alleenstaande Marokkaanse moeders*, Utrecht: Jan van Arkel

Cuypers, D., Mortelmans, D., Torfs, N. (2008), *Is echtscheiding werkelijk Win for life?*, Brugge: die keure
I. Mortelmans, D., Swennen F., Alofs, E., *De echtscheiding en haar gevolgen: een vervlochten evolutie van recht en samenleving* (p. 1-33)

II. Jansen, M., *De financiële gevolgen van relatiebreuken: terugval en herstel bij mannen en vrouwen* (p. 39-67)

III. Verheyen, W., Mortelmans, D., *Hoe gaan vrouwen om met de financiële gevolgen van een echtscheiding. Een kwalitatieve kijk op copingstrategieën.* (p. 71-95)

V. Koelet, S., *Scheiden is niet vreemd. De gevolgen van echtscheidingen bij personen van Turkse en Marokkaanse origine.* (p. 131-161)

Onderzoeksrapporten

De Vries, H.H., van Dijck, H.M.L., & Kuiper, N.Y. (1994), *Maatschappelijke participatie van alleenstaanden*. Niet gepubliceerd onderzoeksrapport 1994 van SWOKA Instituut voor Consumentenonderzoek en PLOA Platform van Organisaties voor Alleenstaanden, Leiden: Sinteur.

Elchardus, M., De Peuter, C., Nuyts, T., & Smits, W. (2001) *Een onderzoek naar het welzijn van alleenstaanden en alleenstaande ouders in Vlaanderen met praktische ervaringsgerichte accenten*. Brussel: Socialistische Vooruitziende Vrouwen.

Platform voor Eenoudergezinnen 2007, Federaal Memorandum 2007
Platform voor Eenoudergezinnen 2007, Dossier 2003-2006

Valgaeren, E. (2007), *De loopbanen en loopbaankansen van alleenstaande ouders, deel 1: literatuurstudie*, Steunpunt Gelijkekansenbeleid: drukkerij Peten

Cantillon, B., Verbist, G., DE Maesschalck, V. (2003), *Sociaal-economische levensomstandigheden van eenoudergezinnen in België*, in opdracht van het Platform voor Eenoudergezinnen

Welslau, S. en Deven, F. (2003), *De opvoedingssituatie in allochtone éénoudergezinnen*, Brussel: CBGS

Artikels

Voorhans, S. (1995), *1995: Europees jaar van de alleenstaande*, Vrouwen, jaargang 48, nr 3, maart 1995, p. 6-7

Nuyts, T. (2001), *Alleenstaanden en éénoudergezinnen in Vlaanderen*, Stem der vrouw 05/06/2001, p. 12-13

Internetbronnen

Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, <http://www.unhcr.ch/udhr/lang/dut.htm>, geraadpleegd op 30/03/2008

Almaci, Lacante, Van Esbroeck, Lens en De Metsenaere, maart 2007, *Allochtonen in het hoger onderwijs, Factoren van studiekeuze en studiesucces bij allochtone eerstejaarsstudenten*, <http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties/eDocs/pdf/278.pdf>, geraadpleegd op 9/04/2008

Van Aerschot, M. Zoem nr.2 Allochtone vrouwen november 2007, *Steunpunt Gelijke Kansenbeleid zoemt in op ... allochtone vrouwen*, http://www.steunpuntgelijkekansen.be/main.aspx?c=*SGK&n=60731, geraadpleegd op 9/04/2008

Lodewijckx, E. (2001), *Huishoudens in België. Een ontsluiting van rijkregistergegevens. CBGS werkdocument*, www.cbgs.be, op 20 juni 2008

Lodewijckx, E. (2005), *Alleenstaande ouders in het Vlaamse Gewest: gemeentelijke variaties in 1991-2003*, www.cbgs.be, op 20 juni 2008

Lodewijckx, E. (2004), *Alleenwonenden in het Vlaamse Gewest: gemeentelijke variaties in 1991-2003*, www.cbgs.be, op 20 juni 2008

Niet gepubliceerde werken

De Metsenaere, M. *Gender relations*, niet gepubliceerde reader bij het vak 'Inleiding tot de vrouwenstudies en genderstudies', academiejaar 2007-2008

De Metsenaere, M. *Gendergelijkheid niet alleen voor vrouwen*, niet gepubliceerde reader bij het vak 'Inleiding tot de vrouwenstudies en genderstudies', academiejaar 2007-2008

Platform voor Eenoudergezinnen 2007, Federaal Memorandum 2007, p. 2

Platform voor Eenoudergezinnen 2007, *Dossier 2003-2006*, p.26

Brochures

Rombouts, M. (2007), *Scheiden doet lijden. Hoe ga je om met een overlijden of met een (echt)scheiding?*, Brussel: RoSa

Leyman, A., Kuppens, T., Van Aerschot, M. (2006), *Genderjaarboek 2006. MV United in cijfers*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid

Geurts, K. & Van Woensel, A. (2005) *Genderzakboekje: zij en hij op de arbeidsmarkt*, Leuven: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming